

บทที่ 2

ประวัติความเป็นมา แนวคิดและวิวัฒนาการ ของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนผู้ต้องขัง และ หลักสากลเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง

ในบทนี้ผู้เขียนจะกล่าวอธิบายถึงสิทธิมนุษยชนของพลเมืองทั่ว ๆ ไปในเรื่องความเป็นส่วนตัวที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองไว้โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งย่อมจะต้องมีความแตกต่างกับการคุ้มครองรับรองสิทธิของผู้ต้องขัง โดยจะศึกษาถึงประวัติความเป็นมาในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง ตลอดจนแนวคิดและวิวัฒนาการที่มีต่อมาเรื่อย ๆ จนถึงในสมัยปัจจุบันเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง รวมถึงหลักการสากลที่รับรองสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังและหลักกฎหมายของประเทศไทยเกี่ยวข้องด้วยเพื่อให้ทราบถึงความแตกต่างระหว่างสิทธิของพลเมืองทั่วไปกับสิทธิของผู้ต้องขัง และความจำเป็นที่จะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวแก่ผู้ต้องขังที่แตกต่างจากบุคคลทั่ว ๆ ไป

2.1 หลักการพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ

สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานเป็นสิ่งที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ รวมถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับก็ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ไว้มากมาย โดยมีสาระสำคัญมุ่งไปที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นคุณค่าที่ติดตัวมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์และเป็นคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับความเป็นมนุษย์เท่านั้นโดยไม่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขอื่นใด เช่น เพศ เชื้อชาติ ศาสนา สติปัญญา เผ่าพันธุ์ ภาษา ความเชื่อ ความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่น ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสถานะอื่น จึงถือว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นคุณค่าในตัวของตัวเองเองที่ผู้ใดก็ไม่สามารถล่วงละเมิดได้ ทั้งนี้ เพื่อให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้โดยอิสระ อันเป็นเจตนารมณ์ของรัฐที่จะถือเอาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุดในการกำหนดการใช้อำนาจรัฐทั้งปวงต่อประชาชนและการกำหนดหลักทั่วไปดังกล่าวก่อให้เกิดผลในแง่ของการตีความสิทธิขั้นพื้นฐานทั้งหลายซึ่งจะต้องตีความว่าสิทธิขั้นพื้นฐานทั้งหลายล้วนแต่มีผลมาจากศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น ดังนั้นจะต้องถือว่าเนื้อหาของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะต้องนำมาใช้ประกอบการตีความสิทธิขั้นพื้นฐานอื่น ๆ ด้วยคือการจะทำให้

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์บรรลุความมุ่งหมายอย่างแท้จริง ได้นั้นรัฐจะต้องเป็นผู้ดำเนินการสำหรับความพร้อมในการใช้เสรีภาพของปัจเจกบุคคล¹ ในขณะเดียวกันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็เป็นสิทธิเสรีภาพประเภทหนึ่งอีกด้วย

หลักความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติเป็นพื้นฐานสำคัญของสิทธิเสรีภาพเพราะเป็นการยืนยันถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่ไม่แตกต่างกันของมนุษย์ทุกคนและเป็นหลักประกันให้ทุกคนได้เข้าถึงหรือได้รับสิทธิเสรีภาพอย่างเป็นจริงได้ ดังนั้นหลักความเสมอภาคจึงเป็นหลักการที่ทำให้มีการปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ อย่างเท่าเทียมกันหรือไม่เลือกปฏิบัติ (Non-discrimination) ทั้งนี้การปฏิบัติตามหลักความเสมอกาคนั้นจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกันและจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันให้แตกต่างกันไปตามลักษณะของเรื่องนั้น ๆ จึงจะทำให้เกิดความยุติธรรมภายใต้หลักความเสมอภาคขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม รัฐสามารถจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ได้เช่นกัน แต่การจำกัดสิทธิเสรีภาพจะต้องประกอบด้วยหลักการสำคัญสองประการคือจะต้องกำหนดเป็นกฎหมาย ไม่ใช่เป็นการกระทำตามอำเภอใจและจะต้องมีเหตุจำเป็นเพื่อความมั่นคงของชาติ ความสงบเรียบร้อยของสังคม ความปลอดภัยของประชาชน ศีลธรรมของประชาชนหรือคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นและผลประโยชน์สาธารณะกล่าวคือไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

2.2 ประวัติความเป็นมาของการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง

ในที่นี้จะทำการอธิบายเป็น 2 แง่มุม คือ ประวัติความเป็นมาของการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในภาพรวมและประวัติความเป็นมาของคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในประเทศไทย

2.2.1 ประวัติความเป็นมาของการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในภาพรวม

การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังมีความเป็นมานับแต่ยุคสมัยของการเรียกร้องอิสรภาพและเสรีภาพในประเทศตะวันตกมาเป็นเวลาช้านานและมีกิจกรรมเกิดขึ้นมากมาย อันเป็นการเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิที่เรียกว่าสิทธิของพลเมือง การต่อสู้เรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังก็เป็นสิทธิของพลเมืองอย่างหนึ่งที่มีการเรียกร้องและทำให้ได้มาซึ่งสิทธิดังกล่าว ความพยายามที่จะให้มีสิทธิของผู้ต้องขัง เกิดขึ้นมาจากการแสวงหาหลักเกณฑ์พื้นฐานของความเป็นปัจเจกชน ซึ่งในสมัยก่อนได้

¹ จาก สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามกรอบรัฐธรรมนูญในบริบทของสังคมไทยและมาตรฐานสากลระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน (น. 96), โดย ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธีมหาวิทยาลัยมหิดล, พฤศจิกายน 2549, กรุงเทพฯ: เสนอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม.

เริ่มจากการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องขังและมีความพยายามในการให้คำจำกัดความของคำว่า “สิทธิของผู้กระทำความผิด” หรือ “สิทธิของผู้ต้องขัง” ซึ่งในอดีต ยังไม่มีคำจำกัดความที่เป็นรูปธรรมนัก เนื่องจากในสมัยนั้นยังขาดการจำกัดความของคำว่า “สิทธิ” ที่เป็นทางการประกอบกับสาธารณชนก็ไม่ให้ความสนใจในสิทธิของผู้ต้องขังนัก เพราะผู้กระทำความผิดในสมัยนั้นจะถูกมองว่าเป็นผู้ที่บกพร่องในทางศีลธรรมอย่างร้ายแรง ไม่สมควรได้รับการช่วยเหลือ การช่วยเหลือผู้ต้องขังในสมัยก่อนถูกจำกัดให้เป็นเพียงการช่วยเหลือที่มาจากความต้องการช่วยเหลือของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งอาจทำในรูปของการบริจาคสิ่งของที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทั่วไป หรือสิ่งที่จำเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น²

ในระยะต่อมาสิทธิของปัจเจกบุคคลได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นในฐานะที่เป็นเรื่องป้องกันที่ประชาชนมีต่อการใช้อำนาจรัฐ การเรียกร้องสิทธิดังกล่าวมักมีสาเหตุมาจากประเด็นทางการเมือง กล่าวคือ การเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิประเภทใดประเภทหนึ่งในช่วงนั้น มักจะมีพื้นฐานเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องศีลธรรมและการเรียกร้องสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งมีผลกระทบในทางการเมืองเกิดขึ้นเสมอ รวมทั้งเรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังซึ่งมีการเรียกร้องกันมากในเรื่องเกี่ยวกับข้อกำหนดของเรือนจำและข้อเสนอให้มีการรับรองสิทธิของผู้ต้องขังอื่น ๆ ซึ่งเหตุผลที่มีการนำมาอ้างเพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องขัง คือ การที่ผู้ต้องขังถูกแยกตัวออกไปจากสังคมปกติทำให้ต้องถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหว เสรีภาพในการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ซึ่งสภาพเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรม ความพอดีในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานของผู้ต้องขังที่ได้รับจากการถูกจำกัดสิทธิตามกฎหมายต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ได้นำมาสู่การเรียกร้องให้มีการตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิของผู้ต้องขัง อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายอันพึงมีของบุคคลเหล่านั้นด้วย

อย่างไรก็ตามการที่จะกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงสิทธิของผู้ต้องขังให้เป็นอย่างไรนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาโดยยี่สิบวัตถุประสงค์ของการลงโทษเป็นหลัก ไม่ว่าสิทธิที่กำหนดนั้นจะเป็นสิทธิตามกฎหมายหรือสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ หลักการนี้เป็นที่ยอมรับทั่วไปในศตวรรษที่ 19 จนถึงในปัจจุบัน เนื่องจากในศตวรรษที่ 19 ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการลงโทษซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอย่างเป็นทางการทั่วไปหลายประการ เช่น การลงโทษเพื่อยับยั้ง การลงโทษเพื่อแก้แค้นทดแทน และการลงโทษเพื่อแก้ไขปรับปรุง ซึ่งวัตถุประสงค์ในการลงโทษเหล่านี้ได้นำมาสู่การกำหนดหลักเกณฑ์ใหม่ ๆ ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การลงโทษที่มีวัตถุประสงค์

² คำอธิบายกฎหมายเปรียบเทียบ (น. 3). เล่มเดิม.

เพื่อการแก้ไขปรับปรุงหรือเพื่อความยุติธรรมนับเป็นวัตถุประสงค์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในระยะหลัง ในขณะที่การลงโทษที่มีวัตถุประสงค์ในการหน่วงเหนี่ยวกักขังบุคคลก็มีผู้ยอมรับว่ายังเป็นการกระทำที่ชอบธรรมและจำเป็นต้องทำเพื่อผลในการป้องกันสังคมอยู่

แนวความคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังและการลงโทษผู้ต้องขังที่ผู้ต้องขังอาจต้องสูญเสียสิทธิบางประการไปจากการถูกลงโทษและการสูญเสียสิทธิบางส่วนดังกล่าวนี้หมายความว่า ผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นปัจเจกชนยังมีสิทธิบางส่วนที่ยังเหลืออยู่จากการถูกลงโทษซึ่งขอบเขตของสิทธิในส่วนที่เหลือเหล่านั้นจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับแนวความคิดหรือวัตถุประสงค์ในการลงโทษในแต่ละประเทศนำมาใช้ เช่น หากการลงโทษผู้กระทำความผิดมีวัตถุประสงค์และเหตุผลหลักเพื่อการป้องกันสังคม คือป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้น ๆ ดังนั้น การสูญเสียสิทธิของผู้ต้องขังที่ถูกลงโทษจำคุกก็น่าจะเป็นเพียงการถูกแยกตัวออกจากสังคมเท่านั้น และบุคคลนั้นจะยังคงมีสิทธิบางประการที่เหลืออยู่ ซึ่งรัฐจำต้องตระหนักถึงการปกป้องรักษาสิทธิเหล่านั้นของผู้ถูกจำคุกด้วย ซึ่งในกรณีนี้ได้มีผู้เสนอว่าการจำคุกบุคคลซึ่งเป็นการกระทำที่แทรกแซงความเป็นมนุษย์ในเชิงลบนั้นควรเพิ่มภาระความรับผิดชอบของสังคมในด้านบวกควบคู่ไปด้วย ภาระในด้านบวกอาจกระทำโดยการให้สิทธิผู้ต้องขังในการมีส่วนร่วมเป็นอาสาสมัคร การให้โอกาสในการทำงาน หรือการฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น และการที่จะรักษาปกป้องสิทธิของผู้ต้องขังตามแนวคิดดังกล่าวให้ได้ผลนั้น รัฐควรจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกและรับรองสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องขังในรูปของสิทธิตามกฎหมาย เพราะผู้ที่จะได้สิทธิดังกล่าวมีเพียงผู้ต้องขัง สิทธิดังกล่าวไม่ใช่สิทธิของสมาชิกอื่น ๆ ในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากสังคมเห็นว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายอันชอบธรรมที่จะแยกผู้ต้องขังออกจากสังคม จึงเป็นหน้าที่ของสังคมที่จะต้องปกป้องบุคคลเหล่านั้นและจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้ ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การให้การศึกษา การรักษาโรค หรือความจำเป็นพื้นฐานทางกายที่จำเป็นในชีวิตอื่น ๆ ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการที่ผู้ต้องขังไม่มีความเป็นอิสระทำให้ต้องได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ นั้นเอง³

³ แหล่งเดิม.

2.2.2 ประวัติความเป็นมาและแนวคิดในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในประเทศไทย

จากการศึกษาถึงประวัติความเป็นมาในเรื่องการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังของการราชทัณฑ์ในประเทศไทยนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้

1) ในสมัยก่อนมีการปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5

การราชทัณฑ์ในสมัยแรกนั้น การลงโทษผู้กระทำความผิดอาญาในประเทศไทย ก่อนการปฏิรูประเบียบบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 จะตกอยู่ภายใต้พระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์ว่า จะทรงพระเมตตาในการพิจารณาคดีเพียงใด ผู้ต้องหาได้รับการข่มขู่ให้รับสารภาพโดยใช้อาญาจารีตนครบาลและการทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ จำเลยจะถูกคุมขังรอพระบรมราชวินิจฉัยโดยไม่มีกำหนดเวลาแน่นอน กฎหมายมิได้บัญญัติว่าโทษจำคุกมีกำหนดเวลาเท่าใด ถ้าวินิจฉัยให้ลงโทษจำคุกแล้วก็ต้องจำคุกตลอดไป เว้นแต่พระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณา เป็นเหตุให้ศาลต่าง ๆ ต้องนำความขึ้นกราบบังคมทูลให้ทรงพิจารณากำหนดเวลาจำคุกอยู่เสมอ⁴ พระมหากษัตริย์จะทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจเด็ดขาดทุกประการไม่ว่าจะเป็น อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร หรือตุลาการ รวมถึงอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ นักโทษจะถูกปล่อยเป็นอิสระก็ต่อเมื่อได้รับพระราชทานอภัยโทษผู้ต้องขังที่ถูกจองจำ ต้องทูลเกล้าถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษ หรืออีกกรณีหนึ่งที่จะทำให้ นักโทษพ้นโทษได้คือ การเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ ผู้กระทำความผิดในทางอาญาในรัชกาลก่อน ทั้งที่กำลังรับโทษอยู่หรือได้หลบหนีไปข่มขืนโทษทั้งหมด ดังนั้น ถ้านักโทษไม่ได้รับพระราชทานอภัยโทษเนื่องจากเปลี่ยนแผ่นดินใหม่แล้ว ผู้ต้องขังมักจะถูกจองจำไว้ตลอดชีวิต⁵ กฎหมายราชบุรี เล่ม 1 กล่าวว่า เมื่อจะนำผู้ต้องโทษไปคุมขังต้องเขียนก่อน 60 ที่ ผู้ต้องโทษประหารชีวิตต้องเขียนก่อน 90 ที่ ลักษณะเช่นนี้ รองศาสตราจารย์ ประธาน วัฒนาวณิชช์ มีความเห็นว่า ผู้ต้องคำพิพากษาโทษจำคุกในอดีต ไม่มีสิทธิใด ๆ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับ แนวความคิดของศาลในประเทศตะวันตกในอดีต ที่เชื่อว่าในระยะเวลาต้องโทษจำคุกบุคคลไม่มีสิทธิและอยู่ในฐานะเป็นทาสของรัฐ (Slave of the State)⁶

⁴ จาก *สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย* (รายงานผลการวิจัย) (น. 307), โดย ประธาน วัฒนาวณิชช์, เกียรติจักร วัจนะสวัสดิ์, อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ และบุญทิพย์ ผ่องจิตร แล่น เกรฟ, 2529, กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁵ จาก *นักโทษเด็ดขาดกับสิทธิทางกฎหมาย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 27-28), โดย วราภรณ์ สุจริตกุล, 2539, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁶ *สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย* (รายงานผลการวิจัย) (น. 35). เล่มเดิม.

ในสภาพความเป็นอยู่ในคุณนั้น ท่านสังฆราชปาเลกัวซ์ ได้เขียนเล่าไว้ในสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2397) ว่า “...เรือนจำหรือคุกนั้นเป็นสถานที่ที่น่ากลัวมาก เป็นห้องขังมืด ๆ ซึ่งมีนักโทษแออัดกันอยู่เป็นจำนวนร้อย ๆ เเคราะห์ดีที่ใช้อาศัยหลับนอนแต่เฉพาะตอนกลางคืนเท่านั้น ส่วนกลางวันถูกย้ายไปทำงาน เช่น เลื่อยไม้ ขนอิฐ ขนทราย ทำทาง หรือทำงานหนักอื่น ๆ และเขาให้อาหารเพียงข้าวนิคเกลือน้อยเท่านั้น พอตกค่ำก็พากันเข้าคุก เขาให้นักโทษนอนเรียงกันเป็นแถว แล้วใช้โซ่ยาวร้อยห่วงเหล็กที่ขา ล่ามไปผูกที่เสาใต้อุญแจหอยโข่งดอกใหญ่ การถูกล่ามไว้ดังนี้ทำให้พลิกตัวไม่ได้ ยามมีทุกข์ต้องนอนถนัดหน้าและอยู่เช่นนั้นจนกระทั่งรุ่งเช้า...”⁷

จะเห็นได้ว่า การราชทัณฑ์ในสมัยแรกนั้น ได้ปฏิบัติต่อนักโทษโดยไม่ได้คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชน หรือสิทธิเสรีภาพของนักโทษ ผู้คุมมักจะข่มเหง กดขี่ทรมานนักโทษอย่างไม่เป็นธรรม และไม่มีการกำหนดว่า ผู้มีบรรดาศักดิ์เพียงใดที่จะควบคุมจองจำผู้ต้องขังได้ จึงทำให้นักโทษได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก เนื่องจากธรรมเนียมการคุมขังจำตรวน ยังไม่ได้กำหนดเป็นพระราชบัญญัติ กรมหนึ่งก็มีธรรมเนียมอย่างหนึ่ง อีกกรมหนึ่งก็มีธรรมเนียมอีกอย่างแตกต่างกันไป จึงทำให้เกิดการกดขี่นักโทษมากบ้างน้อยบ้างตามใจของผู้คุมโดยไม่มีหลักเกณฑ์ และนักโทษที่ต้องคุมขังเหล่านี้ ก็ไม่มีการสั่งสอนฝึกหัดให้กลับตัวเป็นคนดีอย่างใด ตลอดทั้งไม่มีการอบรมวิชาความรู้เพื่อสำหรับทำมาหากินเมื่อพ้นโทษออกไป การจำคุกในสมัยก่อนจึงทำให้นักโทษตกอยู่ในสภาพที่เสื่อมทรามลงกว่าเดิม

สังฆราชปาเลกัวซ์ ชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลา 33 ปี คือ ในระหว่าง พ.ศ. 2372 - พ.ศ. 2405 ได้บันทึกประวัติศาสตร์ในส่วนที่เกี่ยวกับเรือนจำไว้โดยอ้างคำพูดของนักโทษคนหนึ่งว่า สภาพเรือนจำนั้นมีความเลวร้ายมาก และเขาไม่เชื่อว่า “นรกจะเลวร้ายไปกว่านี้”⁸

2) ช่วงสมัยที่รัชกาลที่ 5

การราชทัณฑ์ในยุคนี้ เป็นยุคสมัยของรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระบรมราชโองการให้ตราและใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการปฏิบัติหน้าที่ราชการ พ.ศ. 2440 (รศ. 116) โดยให้การลงโทษผู้กระทำความผิดอยู่ในอำนาจหน้าที่ของตุลาการ และทรงให้กระทรวงมหาดไทยตราข้อบังคับลักษณะการคุมขังนักโทษเรือนจำหัวเมือง รศ. 116 และ รศ. 118 (พ.ศ. 2442) จำนวน 5 หมวด มี 83 ข้อบัญญัติเรื่องการบริหารงานและข้อบังคับเกี่ยวกับผู้โดยให้มีการชี้แจงถึงข้อบังคับให้นักโทษได้รับทราบ รวมทั้งการดูแลรักษานักโทษ เป็นต้น ต่อมากระทรวงมหาดไทยออกกฎเสนาบดีที่ 2 ในปี พ.ศ. 2443

⁷ จาก “กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์กับการราชทัณฑ์,” โดย สุชาติบาปยะวัตย์, 2517 (กรกฎาคม-สิงหาคม), วารสารราชทัณฑ์, 22(4), 31-39.

⁸ แหล่งเดิม.

กำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจหน้าที่ตรวจการคุมขังนักโทษทั้งผู้ต้องขังระหว่างไต่สวนและผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาลและกระทรวงยุติธรรมก็ได้ออกกฎหมายให้ผู้พิพากษามีหน้าที่ไปตรวจตราการคุมขัง นักโทษในมณฑล หรือในหัวเมืองที่อยู่ในอำนาจศาลนั้น ไม่น้อยกว่าเดือนละ 2 ครั้ง ในกรณีที่ตรวจพบการคุมขังนักโทษที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ขอบังคับให้ผู้พิพากษามีอำนาจออกหมายสั่งตามอำนาจที่มีศาลนั้น ๆ และมีอำนาจแจ้งต่อผู้ว่าราชการเมืองให้จัดการแก้ไขให้ถูกต้อง ซึ่งนับว่าเป็นการให้หลักประกันแก่ผู้ต้องขังที่จะได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายและขอบังคับเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2458 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าให้ตราพระราชบัญญัติตั้งกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2458 พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดให้ผู้พิพากษาฝ่ายตุลาการ มีอำนาจไปตรวจการคุมขังนักโทษในคุกและเรือนจำ ได้เช่นเดิมต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ผู้พิพากษาศาลฎีกายังคงมีอำนาจหน้าที่ตรวจเรือนจำเช่นเดิม⁹

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา วัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง มิได้เป็นการลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการอบรมแก้ไขผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นผู้เคารพกฎหมายและเป็นพลเมืองดี รวมทั้งป้องกันอาชญากรรมด้วย และในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมีรากฐานมาจากกฎหมายขอบังคับและระเบียบต่าง ๆ ซึ่งตราขึ้นหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และอยู่บนรากฐานของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับผู้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ พ.ศ. 2498 อันเป็นการตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพของนักโทษตามหลักสิทธิมนุษยชน¹⁰

แนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง หรือสิทธิของผู้ต้องขังมีที่มาจากการยอมรับนับถือสิทธิที่ไม่อาจถูกพรากไปได้ (Inalienable Rights) ของมนุษย์ซึ่งกล่าวอย่างชัดเจนในคำปรารภของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนความว่า “โดยที่การยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ของมนุษย์แต่ละคนและสิทธิที่เท่าเทียมกันและโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายแห่งสังคมมนุษย์เป็นหลักมูลเหตุฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรมและสันติภาพในโลก...” ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้ต้องขังมีสิทธิในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศแต่อาจถูกจำกัดด้วยกฎหมาย ขอบังคับ และระเบียบ ซึ่งใช้สำหรับควบคุมผู้ถูกกล่าวหา จำเลยหรือผู้ต้องขัง อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาโต้แย้งกันอย่างมากมายเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังด้วยระเบียบปฏิบัติ และการใช้ดุลพินิจของเจ้าพนักงาน

⁹ สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย (น. 285-288). เล่มเดิม.

¹⁰ แหล่งเดิม.

และฝ่ายบริหารซึ่งก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม ลำเอียง หรือใช้ดุลพินิจโดยไม่มีเหตุผล รวมทั้งขอบเขตของการจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังว่าควรมีน้อยเพียงใด¹¹

รองศาสตราจารย์ประธาน วัฒนวานิชย์ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังกับการบริหารงานของรัฐไว้ว่า สิทธิของผู้ต้องขังจะต้องมีความสมดุลที่รัฐสามารถที่จะบริหารงานเรือนจำได้ คือ จะต้องไม่ทำให้การบริหารงานของรัฐเป็นไปไม่ได้ การบริหารงานเรือนจำเป็นหน้าที่ของรัฐซึ่งจะต้องควบคุมผู้กระทำความผิดไว้ในเรือนจำหรือไม่ให้หลบหนีออกไปนอกเรือนจำ หรือไม่ให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในเรือนจำแต่ในขณะเดียวกันผู้ต้องขังในเรือนจำจะต้องได้รับความคุ้มครองสิทธิในระดับหนึ่ง เช่น สิทธิที่ไม่ถูกทรมานกรรม สิทธิในการติดต่อกับบุคคลภายนอก เรือนจำเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น¹²

3) ในสมัยปัจจุบัน

ตั้งแต่ยุคภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองโดยประชาชนและเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ที่เคารพเสียงข้างน้อย มีการให้หลักประกันในสิทธิเสรีภาพของประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ผู้ปกครองหรือรัฐบาลมาจากการเลือกตั้งของประชาชน มีการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยแบ่งเป็นหน้าที่ออกกฎหมาย (อำนาจนิติบัญญัติ) หน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย (อำนาจบริหาร) หน้าที่ตัดสินชี้ขาดข้อพิพาท (อำนาจตุลาการ) ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการถ่วงดุล และการตรวจสอบการใช้อำนาจระหว่างกัน เพื่อป้องกันมิให้ผู้ใช้อำนาจนิติบัญญัติหรือผู้ใช้อำนาจบริหาร หรืออำนาจตุลาการมาก้าวล่วง หรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยมิชอบ¹³ การรับรองและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จากข้อเท็จจริงปรากฏว่า มีรัฐธรรมนูญหลายฉบับที่มีการประกาศใช้หลังจากที่มีการปฏิวัติรัฐประหารและถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศในขณะนั้น โดยมีได้มีการให้ความสำคัญในการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน หรือมีการควบคุมและจำกัดการใช้อำนาจของรัฐไว้ในรัฐธรรมนูญ หากจะมีก็แต่เพียงการกำหนดเงื่อนไขหรือข้อจำกัดการใช้สิทธิเสรีภาพไว้เท่านั้น โดยไม่เอื้อให้ประชาชน หรือนุคคลได้ใช้อำนาจในการ

¹¹ จาก สิทธิเสรีภาพของนักโทษเค็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับที่) (น. 28-29), โดย ทวีศักดิ์ รอดโพคา, 2544, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

¹² สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย (น. 4-5). เล่มเดิม.

¹³ สิทธิเสรีภาพของนักโทษเค็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับที่) (น. 26). เล่มเดิม.

กล่าวอ้างถึงสิทธิเสรีภาพที่ตนมีเพื่อให้ได้รับความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล มีการกำหนดขอบเขตหรือข้อจำกัดการใช้อำนาจรัฐไว้ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 พุทธศักราช 2492 พุทธศักราช 2517 พุทธศักราช 2521 พุทธศักราช 2534 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2538¹⁴ อย่างไรก็ตาม สิทธิและเสรีภาพที่เคยกล่าวถึงในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ มีผลในทางปฏิบัติค่อนข้างน้อยขอบเขตของสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมักจะเป็นไปตามขอบเขตของกฎหมายลูกบท คือ พระราชบัญญัติต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิและเสรีภาพตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มักจะไม่ได้ได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิที่มีผลผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจโดยตรง¹⁵

เมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนฉบับแรกของประเทศไทยซึ่งได้มีการบัญญัติคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้มากที่สุด เมื่อเทียบกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญไทยฉบับก่อนที่เคยมีมา นอกจากการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญและสิทธิในการมีส่วนร่วมในทางการเมืองที่เคยรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ๆ แล้ว รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้เพิ่มการรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนรวมเป็น 50 มาตรา เช่น การยอมรับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ในด้านต่าง ๆ สิทธิในฐานะที่เป็นพลเมือง การรับรองความเสมอภาคของบุคคลเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะสตรีและผู้ด้อยโอกาสในสังคม เป็นต้น และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยที่ได้นำหลักการสำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือได้มีการนำเอาหลักการ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มารับรองคุ้มครองไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่ง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” นี้เองที่ยอมรับกันว่า เป็นมูลฐานหนึ่งของสิทธิมนุษยชนซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้เป็นหลักการด้านสิทธิมนุษยชนที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งให้คุ้มครองประชาชนทั้งหลาย ไม่ว่าประชาชนคนนั้นจะมีฐานะใดในสังคม และยังให้ความคุ้มครองรวมไปถึงชาวต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยอีกด้วยและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ ประชาชนผู้ถูกละเมิดจากการกระทำที่ไม่ชอบใด ๆ อันเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สามารถยกขึ้นอ้างในการพิจารณาคดีในศาลได้

ตามวัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ปัจจุบันในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังนั้นมิได้เน้นแต่การลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว แต่ได้มีการนำแนวความคิดในการแก้ไขฟื้นฟูความประพฤติของ

¹⁴ แหล่งเดิม.

¹⁵ จาก *หลักพื้นฐานสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญใหม่* (น. 1), โดย บรรณเจติสังคะเนติ, 2543, กรุงเทพฯ: วิทยุชน.

ผู้ต้องขังให้กลับตัวเป็นคนดีโดยได้ปฏิบัติต่อนักโทษอย่างมีมนุษยธรรมและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวได้และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีปกติสุขภายหลังพ้นโทษออกไป

หน้าที่ของเรือนจำและทัณฑสถานนั้น นอกจากการลงโทษแล้ว เรือนจำและทัณฑสถานยังมีหน้าที่อื่น ๆ อาจสรุปได้ดังนี้ คือ¹⁶

(1) การลงโทษผู้กระทำความผิดตามคำพิพากษาของศาลโดยการควบคุมกักขังผู้กระทำความผิดเหล่านั้นไว้เพื่อแยกตัวออกจากสังคมระยะหนึ่ง

(2) ให้การปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดในทางปรองดองแก้ไขทั้งร่างกายและจิตใจด้วยการฝึกอบรมทางศีลธรรม วัฒนธรรม การศึกษาสามัญและการศึกษาวิชาชีพเพื่อแก้ไขปรองดองนิสัยและความประพฤติของผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นพลเมืองดี

(3) ให้การสงเคราะห์แก่ผู้กระทำความผิด ทั้งในขณะต้องโทษและเมื่อพ้นโทษแล้ว

แนวนโยบายการราชทัณฑ์สมัยใหม่นั้น เน้นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของนักโทษมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากวิธีปฏิบัติในเรือนจำที่ยกเลิกการแก้แค้นทดแทน เช่น การจองจำใช้ตรวน เข็มยันติ ใช้งานหนัก ไม่สนใจต่อการให้บริการกินอยู่หลับนอนมีการทรมานนักโทษ ปล่อยให้หิวอยู่ตามยถากรรม เป็นต้น ซึ่งต่อมาเมื่อการราชทัณฑ์ได้หันไปปฏิบัติต่อนักโทษตามหลักมนุษยธรรมแล้ว ได้มีการให้บริการด้านปัจจัย 4 ตามสมควรแก่สภาพ เช่น การให้บริการในเรื่องที่พักอาศัย อาหาร และเครื่องนุ่งห่มการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย การจัดให้นักโทษได้ออกกำลังกาย การเอาใจใส่ดูแลนักโทษ เปิดโอกาสให้นักโทษได้ร้องทุกข์ นอกจากนั้นก็ได้จัดให้นักโทษทำงานทั้งหัตถกรรมและเกษตรกรรม โดยแบ่งปันรางวัลจากผลงานที่ตนได้มีส่วนผลิตด้วย เมื่อได้รับการปล่อยอิสระก็จะได้มีเงิน มีอาชีพติดตัวออกไปประกอบอาชีพสุจริตได้ ทางด้านศาสนา ได้การอบรมศีลธรรม นิมนต์พระมาเทศน์เป็นประจำ อนุญาตให้ผู้ต้องขังประกอบพิธีทางลัทธิศาสนาในเรือนจำตามสมควร จัดให้นักโทษได้รับการศึกษาและอบรมนักโทษตามหลักการศึกษาขั้นมูลฐาน (Fundamental Education) ทั้งจัดให้มีห้องสมุดสำหรับผู้ต้องขังได้อ่านหนังสือการจัดสวัสดิการแก่ผู้ต้องขังตลอดจนมีการนำหลักการของใจให้ผู้ต้องขังให้ประพฤติดนดีมาใช้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นกว่าเดิม เช่น ระบบการพักการลงโทษ (Parole) การลดวันต้องโทษ ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้นักโทษที่ประพฤติตนดี มีโอกาสปรับตัวสู่สังคมได้ง่ายขึ้น¹⁷

¹⁶ จาก “วิวัฒนาการของการราชทัณฑ์และการอบรมผู้ต้องขังในประเทศไทย,” โดย อุดาห์ โกมลปานิก, 2510 (พฤษภาคม-มิถุนายน), วารสารราชทัณฑ์, 15(3), 13-23.

¹⁷ นักโทษเด็ดขาดกับสิทธิทางกฎหมาย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 26). เล่มเดิม.

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในปัจจุบัน นับแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา การดำเนินนโยบายของรัฐได้ตระหนักถึงความสำคัญในการบริหารงานราชทัณฑ์เพิ่มขึ้น มาจากเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2479 อีกทั้งกฎหมาย กฎ ระเบียบ และข้อบังคับมีที่เกี่ยวข้อง รวมตลอดถึงการนำเอาข้อกำหนดขององค์การสหประชาชาติในเรื่องของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหรือนักโทษมาปรับใช้ในการปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการบริหารภารกิจของการราชทัณฑ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย พัฒนาความก้าวหน้าทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ อันเป็นการตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพของนักโทษ โดยคำนึงถึงการปฏิบัติต่อนักโทษอย่างให้ความเคารพตามหลักสิทธิมนุษยชน แม้ว่าในบางขณะประเทศจะประสบปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปฏิบัติของเจ้าพนักงานราชทัณฑ์ อีกทั้งปัญหาด้านงบประมาณ และบุคลากรก็ตาม ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าในอนาคต สิทธิเสรีภาพของนักโทษน่าจะได้รับการยอมรับและให้ความคุ้มครองเพิ่มมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา ๆ มา¹⁸

2.3 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษทางอาญา

2.3.1 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ

เมื่อได้พิจารณากระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบ ประกอบกับการกิจของกฎหมายอาญา จะพบว่ากฎหมายอาญาในส่วนสารบัญญัติจะทำหน้าที่เป็นกฎ กติกาของสังคมที่คนในสังคมทุกคนจะต้องเคารพและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยบุคคลจะต้องรับโทษในทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำการตามที่กฎหมายบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ เมื่อมีการกระทำความผิดอาญา กฎหมายอาญาจะมีผลใช้บังคับได้จริงก็ต้องอาศัยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในการดำเนินการ ตั้งแต่ในชั้นสอบสวน ฟ้องร้อง ชั้นพิจารณา พิพากษา และบังคับโทษ ในขั้นตอนของการบังคับโทษจำคุกนี้ การจะดำเนินการตามคำพิพากษาของศาลที่ให้จำคุกเป็นระยะเวลาเท่านั้นเท่านี้โดยไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นหลักประกันได้ว่าผู้ถูกดำเนินการบังคับโทษจำคุกตามหมายจำคุกจากศาลตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดโทษไว้นั้น จะมีความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหรือไม่ และจะไม่ไปกระทำความผิดอีกหรือไม่ อันจะยังให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลตามภารกิจในการให้ความคุ้มครองสังคม ปรามปรามและป้องกันการกระทำความผิด และภารกิจในการคุ้มครองคุณธรรมทางกฎหมาย และคุ้มครองคุณภาพของการกระทำ ดังที่ได้กำหนดเป็นภารกิจหลักที่สำคัญของกฎหมายอาญาหรือภารกิจของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างแท้จริง

¹⁸ สิทธิเสรีภาพของนักโทษเค็ดขาดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 30-31). เล่มเดิม.

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแม้ว่ากระบวนการขั้นตอนของระบบทำการตรวจสอบความจริงจะสามารถพิสูจน์หาตัวบุคคลผู้กระทำความผิดหรือจำเลยมาลงโทษได้แล้ว หากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาขาดขั้นตอนหรือกระบวนการของการบังคับโทษที่มีประสิทธิภาพ ก็จะไม่สามารถเป็นหลักประกันได้ว่าการจำคุกบุคคลดังกล่าวไว้ตามระยะเวลาที่ศาลกำหนดและพ้นโทษออกไปแล้วจะไม่กลับมากระทำความผิดซ้ำอีก การให้ผู้กระทำความผิดในหลาย ๆ ลักษณะมาอาศัยอยู่ในเรือนจำเดียวกันโดยไม่มีการแบ่งแยก และไม่มีการดำเนินการแก้ไขเปลี่ยนแปลงตามหลักของการบังคับโทษจำคุกนั้น จะกลายเป็นผลให้การที่นักโทษมาอยู่ร่วมกันนาน ๆ จะซึมซับและเรียนรู้พฤติกรรมซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นสถานการณ์ที่เรียกว่าเรือนกลายเป็นมหาวิทยาลัยที่สร้างอาชญากรออกสู่สังคม ซึ่งจะเป็นอันตรายต่อคนในสังคมอย่างยิ่งกับทั้งยังทำให้กระบวนการยุติธรรมในส่วนอื่น ๆ เช่น ตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล จะต้องทำงานมากขึ้นและช้ำอยู่กับบุคคลเดิม อันเป็นการเสียเวลา เสียค่าใช้จ่าย งบประมาณที่ต้องเพิ่มสูงขึ้นและสูญเปล่า และสิ่งที่สำคัญคือปริมาณอาชญากรอาชีพ หรือองค์กรอาชญากรรมก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย¹⁹

การลงโทษ คือ การปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่ได้รับการปฏิบัตินั้นได้รับผลร้าย เนื่องมาจากการที่ผู้นั้นได้ปฏิบัติหรือทำการที่ฝ่าฝืนกฎ กติกาของสังคม โดยรัฐจะเป็นผู้ทำหน้าที่จัดการให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลร้าย การลงโทษเป็นรูปแบบหนึ่งของการป้องกันสังคมจากผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ การป้องกันแบ่งออกเป็น การป้องกันทั่วไป และการป้องกันพิเศษ²⁰

มาตรการบังคับทางอาญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการป้องกันทั่วไป (General Prevention / Generalpraventation) คือ การลงโทษผู้กระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 18 อันได้แก่ การประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน เนื่องจากเป็นมาตรการบังคับทางอาญาที่ใช้ข่มขู่มิให้บุคคลอื่นกระทำความผิดในทางเดียวกัน หรือกระทำเป็นแบบอย่าง อันจะเป็นการบังคับจิตใจของบุคคลทั่วไปที่คิดจะกระทำความผิดอย่างเดียวกันนั้น ให้ยุติความคิดนั้น ๆ

มาตรการบังคับทางอาญาที่มีวัตถุประสงค์เป็นการป้องกันพิเศษ (Special Prevention / Spezialpraventation) เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัย ใช้เพื่อป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกลับมากระทำความผิดแบบเดียวกันซ้ำอีก และเพื่อเป็นการป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดที่อาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชีวิตหรือทรัพย์สินของผู้อื่น อันอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต วิธีการเพื่อความปลอดภัยเป็นทางเลือกที่ศาลสามารถที่จะสั่งให้นำมาใช้ควบคู่ไปกับการลงโทษหรือเลือกใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยมาบังคับใช้แทนมาตรการลงโทษทางอาญาได้ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อ

¹⁹ จาก กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก (น. 31), โดย ธาณี วรภัทร์ ก, 2553, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

²⁰ แหล่งเดิม.

ภารกิจหลักในการคุ้มครองสังคม และป้องกันการกระทำความผิดกฎหมายอาญา ทั้งนี้การเลือกใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยอันเป็นมาตรการป้องกันพิเศษมาใช้ควบคู่ไปกับการลงโทษหรือแทนมาตรการลงโทษ ก็เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญา กล่าวคือ

1) การป้องกันทั่วไป (General Prevention / Generalprvention) มุ่งเน้นการลงโทษการกระทำที่ละเมิดต่อกฎหมาย เพื่อให้ผู้กระทำความผิดทราบว่าได้กระทำในสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ และเพื่อให้บุคคลอื่นทั่วไปเห็นว่าหากมีการกระทำเช่นนี้เกิดขึ้น การกระทำนั้นก็จะไม่เป็นที่ยอมรับ บุคคลย่อมจะต้องได้รับโทษจากการกระทำที่ผิดต่อกฎหมาย

2) การป้องกันพิเศษ (Special Prevention / Spezialprvention) เป็นการป้องกันมิให้ผู้ที่เคยกระทำความผิดกลับมาก่ออันตรายต่อสังคมได้อีกในอนาคต โดยการใช้มาตรการฟื้นฟูและป้องกันในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่ต้องรับโทษนั้นได้รู้สึกสำนึกว่าการกระทำของตนเป็นการกระทำที่ผิด อันเป็นพฤติกรรมที่คนในสังคมส่วนใหญ่ไม่พึงประสงค์จะให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น จึงต้องนำเข้าสู่กระบวนการแก้ไขพฤติกรรมมนุษย์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่ดีนั้นให้หมดไป²¹

การลงโทษทางอาญา คือ ผลแห่งความผิดที่ผู้กระทำจะได้รับเมื่อมีการฝ่าฝืนกฎ กติกาที่รัฐกำหนดวางไว้ ซึ่งการลงโทษย่อมจะก่อให้เกิดความเจ็บปวด ทุกข์ทรมาน และเกิดความไม่พึงพอใจแก่ผู้ที่ต้องได้รับโทษดังกล่าว โดยนักวิชาการมีความเห็นว่าการลงโทษไม่ควรเป็นเรื่องที่กระทำเพื่อการแก้แค้นผู้กระทำความผิดเพียงอย่างเดียว แต่ควรจะเป็นการกระทำเพื่อคุ้มครองผู้กระทำความผิดมิให้ถูกแก้แค้นจากผู้เสียหาย เนื่องจากการแก้แค้นกันเองย่อมก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคม ดังนั้นการยับยั้งไม่ให้มีการกระทำความผิดที่กฎหมายห้าม การก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานน้อยที่สุดทั้งต่อผู้กระทำความผิดและต่อผู้อื่นในสังคม การให้ผู้กระทำความผิดสำนึกผิดในการกระทำของตน ตลอดจนการแสดงออกว่าสังคมไม่ยอมรับการกระทำความผิดนั้น²² ทางทฤษฎีได้จำแนกวัตถุประสงค์ของการลงโทษออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ การลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน การป้องกันหรือยับยั้งการกระทำความผิด การทำให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถไปกระทำความผิดอีก และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด²³ โดยจะอธิบายถึงรายละเอียดดังต่อไปนี้

²¹ แหล่งเดิม.

²² จาก *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอาชญาวิทยา* (น. 365), โดย ประธาน วัฒนาวณิชย์, 2546, กรุงเทพฯ: ประกายพริก. อ้างถึงใน, Walker Aims of Punishment, 1971, pp. 48 – 65.

²³ *CMV Clarkson and HM Keating Criminal Law: Text and Material* (p. 26), 1998, London: Sweet & Maxwell.

1) การลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน (retribution)

ทฤษฎีนี้มีความหมายหลายประการ แตกต่างกันไปตามยุคสมัย โดยอาจหมายถึงความถึงการแก้แค้น (vengeance) หรือการชดใช้ความผิด (expiation) โดยในปัจจุบันกลุ่มประเทศแถบตะวันตก โดยเฉพาะในสหราชอาณาจักร ให้ความหมายว่าหมายถึงการที่ผู้กระทำความผิดได้รับการลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดที่กระทำ (just desert) การติเตียน (censure) หรือการประณาม (denunciation)

ทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การแก้แค้น” (vengeance)²⁴ จะถือว่าการลงโทษเป็นการแสดงอย่างชัดเจนและยืนยันทันถึงความเกลียดชังที่มีต่อการกระทำความผิด และทำให้เกิดความชอบธรรมในการลงโทษ เพราะกฎหมายอาญามีพื้นฐานมาจากกฎศีลธรรม เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นอันเป็นการล่วงละเมิดศีลธรรมของชุมชน กฎหมายจึงได้ดำเนินบทบาทในเชิงสังคมบนหลักการที่ว่า เป็นความชอบธรรมทางศีลธรรมที่จะลงโทษผู้กระทำความผิด โดยรัฐจะดำเนินการลงโทษเพื่อวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ ดำเนินการแทนผู้เสียหาย ญาติ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแก้แค้นกันเอง และสนองมโนธรรมของคนในสังคมที่ต้องให้มีการลงโทษผู้กระทำความผิด เนื่องจากเชื่อว่าการแก้แค้นเป็นสัญชาตญาณเฉกเช่นเดียวกับสัตว์ที่มักจะกัดตอบเมื่อถูกทำร้าย การแก้แค้นผู้กระทำความผิดจึงไม่ใช่เพียงเรื่องที่สังคมยอมรับกันแต่เป็นความต้องการในฐานะที่เป็นทางระบายออก เพราะหากไม่มีการลงโทษก็จะต้องมีการอดกลั้นความรู้สึกที่ไม่ชอบธรรมนั้น จนอาจถึงจุดระเบิดอันนำไปสู่การลุกฮือและกระทำการในเรื่องที่ไม่พึงประสงค์²⁵

ส่วนทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การชดใช้ความผิด” (expiation) เกิดขึ้นจากความเชื่อที่ว่า ผู้กระทำความผิดจะต้องชดใช้ความผิดที่ได้กระทำจึงต้องทนรับความทุกข์ เรื่องนี้ถือว่าเป็นเรื่องทำนองเดียวกับการแก้แค้นทดแทน เพราะผู้กระทำความผิดจะต้องชดใช้หนี้ต่อสังคม และการที่ต้องรับผิดชอบดังกล่าวจะทำให้สังคมยอมรับเพราะมีการลงโทษแล้ว แนวความคิดนี้มีพื้นฐานมาจากอิทธิพลของศาสนา แต่มีนักวิชาการบางท่านเห็นว่าเป็นเรื่องจิตวิทยาที่ผู้กระทำความผิดเองต้องการจะชดใช้ความผิด

ทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดที่กระทำ” (just desert) ถือเป็นแนวความคิดใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เนื่องจาก

²⁴ From *A History of the Criminal Law of English Vol. II.* (pp. 81-82), by James Fitzjames Stephen, 1883.

²⁵ From *Administration of Criminal Justice* 9, by Puttkammer, 1953. & from *Moral Aspects of the Criminal Law* 49 *Yale L.J.* (pp. 987-1025), by Cohen, 1940.

มีกระแสดัดค่านทฤษฎีป้องกันและทฤษฎีแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิด²⁶ และเห็นกันว่าควรลงโทษผู้กระทำความผิดเพราะเขาควรจะได้รับ²⁷ โดยในปัจจุบันทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดที่กระทำ” ถือเป็นทฤษฎีหลักของการลงโทษทางอาญาในสหราชอาณาจักร ตาม Criminal Justice Act 1991²⁸ และมลรัฐส่วนใหญ่ในสหรัฐอเมริกา ก็ได้มีการปฏิรูปการลงโทษโดยยึดถือแนวความคิดเรื่องการลงโทษให้เหมาะสมกับความผิดที่กระทำนี้²⁹ Clarkson และ Keating ได้กล่าวว่าทฤษฎีดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นตามแนวความคิดของ Kant ที่ว่า บุคคลจะต้องรับโทษหากทำการฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งด้วยวิธีการนี้จะทำให้มนุษย์เคารพต่อตนเอง และรับผิดชอบในการกระทำของตนที่ได้เลือกที่จะกระทำความผิด เพราะการลงโทษเพื่อแก้ไขปรับปรุงอาจจะเป็นการปฏิบัติต่อมนุษย์เฉกเช่นเดียวกับสัตว์เลี้ยง ทั้งนี้ เนื่องจากทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ได้กำหนดไว้ว่าบุคคลมีหน้าที่ที่จะไม่ทำสิ่งที่กระทบต่อสิทธิของผู้อื่น กฎหมายจึงได้กำหนดให้ชัดเจนเพิ่มเติมว่าบุคคลทุกคนจะต้องเคารพกฎหมายและเนื่องจากการกระทำความผิดจะทำให้ผู้กระทำได้รับประโยชน์อันไม่ชอบที่ผู้ซึ่งปฏิบัติตามกติกากฎหมายไม่อาจได้มา ทั้งจะदनินัยชอบกระทำความผิด ไม่มีศีลธรรมอย่างที่คนอื่นมี³⁰ การลงโทษจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะเรียกคืนซึ่งประโยชน์ที่ผู้กระทำความผิดได้ไปโดยไม่ชอบดังกล่าว ทั้งจะเป็นการฟื้นฟูคุณภาพทางสังคม³¹

ประการสุดท้าย ทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของ “การติเตียน” (censure) หรือ “การประณาม” (denunciation) เป็นแนวความคิดที่กล่าวเพิ่มเติมจากทฤษฎีการแก้แค้นทดแทนตามความหมายของการลงโทษที่เหมาะสมกับความผิดที่กระทำ ซึ่งเห็นว่า ความเหมาะสมในการลงโทษก็คือวัตถุประสงค์ของการลงโทษ เพราะจะมีการลงโทษที่เป็นบางสิ่งที่เป็นสิ่งที่ดี นั่นคือความเป็นธรรม³² แต่นักวิชาการในกลุ่มนี้เห็นเพิ่มเติมว่าการลงโทษตามทฤษฎีให้เหมาะสมกับ

²⁶ From *Principle Sentencing* (pp. 254-255), by Andrew von Hirsch and Andrew Ashworth, 1992.

²⁷ From *Public Attitudes to Sentencing* (pp. 185-186), by Walker and Hough, 1988.

²⁸ From *Justice and Protecting the Public*, by Home Office White Paper Crime, 1990, Cm. 965, para 1.6.

²⁹ *CMV Clarkson and HM Keating Criminal Law: Text and Material* (p. 28). Op.cit.

³⁰ From *Persons and Punishment*, by Morris, 1968, 52 Monist 475.

³¹ From “Correcting Harms versus Righting Wrongs: The Goal of Retribution” 39 U.C.L.A., by Hampton, *Law Review*, 1992, 1659 - 1686.

³² From *The Moral Worth Of Retribution* in Schoeman (ed.) *Responsibility, Character and the Emotions: New Essays in Moral Philosophy*, by Moore, 1987.

ความผิดที่กระทำควรจะมีการผสมผสานการแสดงออกซึ่งการไม่ยอมรับและการประณามการกระทำผิดรวมถึงตัวผู้กระทำความผิด³³

2) การลงโทษเพื่อป้องกันหรือยับยั้งการกระทำความผิด (deterrence)

ทฤษฎีนี้จะเน้นไปที่ผลของการลงโทษ เพื่อเป็นการลดการกระทำความผิดที่จะเกิดขึ้น ด้วยการลงโทษให้เห็นเป็นตัวอย่าง ทฤษฎีการป้องกันนี้อาจแบ่งพิจารณาได้เป็น 3 ประการ คือ

2.1) การป้องกันส่วนบุคคล (individual deterrence) เรื่องนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของทฤษฎีป้องกันที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อลดแรงจูงใจในการกระทำความผิดโดยมีความคาดหวังว่าการถูกลงโทษจะทำให้ผู้กระทำความผิดไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก ดังนั้น หน้าที่สำคัญของผู้พิพากษาตามแนวความคิดนี้ก็คือการคาดการณ์และเลือกโทษที่จะส่งผลกระทบต่อผู้กระทำความผิดให้มากที่สุดโดยผู้กระทำความผิดบางคนที่ไม่มีความไว้วางใจจะกลับไปกระทำความผิดอีกอาจไม่ต้องรับโทษ ในขณะที่อาจต้องใช้โทษรุนแรงจนดูเหมือนไร้ความปราณีแก่ผู้กระทำความผิดอีกคนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม มีการกล่าวกันว่าทุกครั้งที่มีการกระทำความผิด ทฤษฎีนี้จะถูกสั่นคลอน และมีความเห็นกันว่าทฤษฎีนี้จะมีผลเมื่อใช้กับผู้กระทำความผิดซ้ำ นั่นคือ การที่การลงโทษที่มีขึ้นในครั้งแรกล้มเหลว

2.2) การป้องกันส่วนทั่วไป (general deterrence) โดยเห็นว่าการขู่ว่าจะลงโทษจะมีผลเป็นการยับยั้งบุคคลไม่ให้กระทำความผิด ในขั้นตอนการออกกฎหมายรัฐสภาจึงต้องกำหนดโทษเอาไว้เพื่อขู่ไม่ให้บุคคลคิดไปกระทำความผิด และในขั้นตอนการลงโทษจะต้องลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อแสดงให้เห็นในสังคมเห็นและไม่เอาเป็นเยี่ยงอย่าง

2.3) การป้องกันเนื่องจากบทเรียนที่เกิดขึ้น (educative deterrence) ทฤษฎีนี้อธิบายไปถึงการแก้ปัญหากรณีการกระทำความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ของอาชญากรที่มีความรู้ความสามารถในสำนักงานหรือในโรงงานอุตสาหกรรม โดยการฟ้องคดีประเภทนี้ยังมีไม่มากนัก อาจจะเนื่องมาจากคนในสังคมยังไม่เห็นว่าการกระทำความผิดดังกล่าวเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องจึงยังไม่เกิดการยับยั้งทางจิตสำนึกต่อการกระทำความผิดเพราะเห็นว่าเป็นเพียงเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำให้ไม่มีพลังในการกระตุ้นจิตสำนึกคนในสังคมว่าควรมีการลงโทษการกระทำความผิดในลักษณะนี้ อันจะส่งผลในเชิงป้องกันการกระทำความผิดในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

³³ Hirsch Past or Future Crimes (p. 52), 1985.

3) การลงโทษเพื่อให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถกลับไปกระทำความผิดได้อีก (incapacitation)

ทฤษฎีนี้เป็นเรื่องการทำให้ผู้กระทำความผิดไม่สามารถกระทำความผิดอีก ซึ่งจะทำได้โดยการแยกบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ออกจากสังคม อาจเป็นการถาวรหรือเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเพื่อให้คนในสังคมได้รับความปลอดภัยจากความทุกข์ร้อนที่จะเกิดขึ้นจากบุคคลที่ไม่พึงประสงค์นั้น เนื่องจากผู้กระทำความผิดบางคนไม่สามารถนำทฤษฎีป้องกันหรือแก้ไขฟื้นฟูมาใช้ได้ ทำให้บุคคลดังกล่าวอาจไปกระทำความผิดหากมีโอกาสทำได้ ดังนั้น มาตรการคุ้มครองสังคมที่พอจะทำได้ก็คือการควบคุมบุคคลดังกล่าวไว้ชั่วระยะเวลาหนึ่งเพื่อไม่ให้ไปก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แต่เดิมนั้นมีการใช้การประหารชีวิต ตัดแขนตัดขา หรือเนรเทศ แก่ผู้กระทำความผิดประเภทนี้ แต่ในปัจจุบันอาจใช้การควบคุมบุคคลไว้ในเขตที่กำหนด (curfew) ยึดใบอนุญาต หรือจำคุก ซึ่งการจะนำมามาตรการอย่างไรมานั้นขึ้นอยู่กับความร้ายแรงของการกระทำความผิด

4) การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (rehabilitation)

การลงโทษตามทฤษฎีนี้ถือเป็นพัฒนาการที่สำคัญของทฤษฎีการลงโทษทางอาญา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎหมาย ที่ไม่ใช่การสร้างความปลอดภัยว่าจะถูกลงโทษ แต่เป็นการแก้ไขที่จิตสำนึกของบุคคล ทฤษฎีนี้เป็นการขัดเกลาคติความประพฤติเพื่อให้ไม่ต้องการกลับไปกระทำความผิดอีกถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะไม่กลัวการลงโทษ³⁴ จุดกำเนิดของทฤษฎีนี้มีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางมนุษยธรรมเพื่อการปรับปรุงเรือนจำ และกลุ่มผู้เรียกร้องให้มีการนำแนวความคิดนี้เพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมาใช้³⁵

ทฤษฎีการลงโทษตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นพื้นฐานสำคัญในการลงโทษทางอาญา โดยในการนำไปใช้นั้นจะเน้นหนักไปในทางใดก็จะเป็นไปตามลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ ศาสนา และแนวนโยบายแห่งรัฐ ในบางช่วงเวลา แนวคิดจากทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้อาจเป็นเครื่องมือของรัฐในการคุ้มครองป้องกันสังคมในสถานการณ์ที่วิกฤติได้

หากพิจารณาถึงประวัติการลงโทษทางอาญาตั้งแต่ในอดีตของประเทศไทย ในยุคสุโขทัย อยุธยา เรื่อยมาจนถึงในยุคปัจจุบันจะพบว่าได้มีการนำทฤษฎีต่าง ๆ มาใช้ การนำทฤษฎีดังกล่าวนี้มาใช้จะมีความผสมกลมกลืนกันอยู่หลายทฤษฎี ซึ่งปรากฏในการลงโทษและวิธีการลงโทษทางอาญา

³⁴ Walker 'punishing, Denouncing or Reducing Crime' in Glazebrook (ed.) Reshaping the Criminal Law. (1978). p. 393.

³⁵ Cullen and Gilbert Reaffirming rehabilitation. (1982).

วิธีการลงโทษที่มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบันก็คือ การลงโทษจำคุกโดยการกันผู้กระทำความผิดออกจากสังคม เพื่อให้สังคมมีความปลอดภัย แต่การจำคุกเป็นวิธีการที่แยกผู้กระทำความผิดออกจากสังคมได้เพียงชั่วคราว ท้ายที่สุดผู้กระทำความผิดก็ยังคงกลับมาอยู่ในสังคม แม้ว่าจะเป็นการลงโทษจำคุกตลอดชีวิตแต่ต่อมาก็อาจมีการลดโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ จนในที่สุดแล้วก็สามารถออกจากเรือนจำกลับเข้ามาสู่สังคมได้อีก และเมื่อกลับมาแล้วผู้กระทำความผิดอาจมีความโกรธแค้นสังคมมากยิ่งขึ้นอันเป็นผลต่อเนื่องจากการที่เขาต้องถูกลงโทษหรือการถูกจำคุกอยู่ในเรือนจำเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ๆ ทำให้บุคคลนั้นปรับตัวเข้ากับสังคมได้ยากยิ่งขึ้น ประกอบกับบุคคลที่ผ่านการรับโทษจำคุกมาแล้วนั้นมักจะไม่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม คนเหล่านี้จึงมีตราประทับเป็นคนที่ถูก³⁶ ไม่มีผู้ใดให้การยอมรับ

การบังคับโทษทางอาญาจึงเป็นส่วนสาระสำคัญในการแก้ไขพฤติกรรมของอาชญากรหรือผู้กระทำความผิดทั่วไปให้สามารถกลับตัวมาเป็นคนดีและสามารถที่จะกลับเข้ามาอยู่ร่วมกับบุคคลทั่ว ๆ ไปในสังคมได้อย่างสงบสุขภายหลังจากที่ต้องถูกบังคับโทษทางอาญาแล้ว

2.3.2 วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก

วัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการบังคับโทษจำคุก เป็นการพัฒนาการจากแนวคิดในอดีตมาจนถึงปัจจุบันโดยมุ่งคุ้มครองสิทธิเสรีภาพตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น โดยมุ่งที่จะปรับเปลี่ยน บำบัด พื้นฟู แก้ไขพฤติกรรมของบุคคลที่บกพร่องในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้กระทำความผิดอาญา อันเป็นกฎกติการ่วมกันของคนในสังคมที่มีผลถึงขนาดทำให้ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับคนในสังคมปกติได้ และมีความจำเป็นต้องนำตัวบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ไปปรับปรุงเยียวยา แก้ไข เพื่อยกระดับความเจริญทางด้านจิตใจและพฤติกรรมให้อยู่ในระดับเกณฑ์มาตรฐานบุคคลปกติทั่ว ๆ ไปในสังคม ซึ่งวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษที่สำคัญ มีดังต่อไปนี้³⁷

1) เพื่อให้มีการดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

การบังคับโทษจำคุกเพื่อให้มีการดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นการมุ่งเน้นการดำรงชีวิตในอนาคตโดยปราศจากการกระทำความผิดและให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญ และเป็นไปตามหลักการบังคับโทษในข้อที่ว่า “เมื่อมีการลงโทษจำคุกผู้กระทำความผิดครบระยะเวลาแล้ว ผู้นั้นก็จะออกมาดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมปกติอีกครั้ง” ดังนั้น ในประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศญี่ปุ่น สหพันธ์

³⁶ จาก *หลักทฤษฎีอาญา* (น. 29), โดย นันทิ จิตสว่าง, ม.ป.ป., กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.

³⁷ *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก* (น. 39-42), เล่มเดิม.

สาธารณรัฐเยอรมนี ประเทศอังกฤษ เป็นต้น จึงมีกฎหมายหรือแนวนโยบายในการลงโทษจำคุก ที่จะต้องหลีกเลี่ยงผลเสียอันตรายเกิดแก่บุคคลผู้ที่ต้องได้รับการบังคับโทษจำคุก กล่าวคือ ต้องไม่ทำลายบุคลิกภาพของคนปกติและต้องสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ตาม รัฐธรรมนูญอยู่บนพื้นฐานของการบังคับโทษ หลักการความใกล้เคียงของชีวิตภายในและภายนอก เรือนจำ เพราะนักโทษทุกคนมีโอกาสกลับเข้าสู่สังคมอีกครั้ง หากการจำคุกทำลายบุคลิกภาพของ บุคคลให้ต้องเสียไป การฟื้นฟูก็จะทำไม่ได้ผล สุดท้ายสังคมก็จะได้รับความเสียหายต่อเนื่องไป

การลงโทษอย่างมีเหตุผลที่เป็นภาวะวิสัยย่อมไม่ลงโทษเพียงเนื่องจากว่าได้มีการกระทำความผิดขึ้นเท่านั้น เพราะสิ่งใดที่เกิดขึ้นแล้วไม่อาจแก้ไขให้กลับเป็นดังเดิมได้ แต่การลงโทษโดยคำนึงถึงอนาคตหรือการมองไปข้างหน้าเพื่อให้ทั้งผู้ที่กระทำความผิดเองและผู้ที่รู้เห็นว่าผู้กระทำความผิดถูกลงโทษไม่กระทำความผิดขึ้นอีก³⁸ เป็นสิ่งสำคัญ โดยสรุปมีหลักเกณฑ์พื้นฐานการบังคับโทษที่ต้องนำมาใช้ ดังนี้³⁹

1.1) หลักการความใกล้เคียงของชีวิตภายในและภายนอกเรือนจำ กล่าวคือ รัฐจะต้องพยายามบริหารจัดการต่าง ๆ ให้การดำเนินชีวิตของผู้ต้องขังภายในเรือนจำมีความใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตของบุคคลทั่วไปที่อยู่ภายนอกเรือนจำมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภายนอกคุกและภายในคุกต้องมีความใกล้เคียงกัน มิฉะนั้นจะทำให้ผู้ได้รับโทษจำคุกเสียบุคลิกภาพ หรือวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของตนในการอยู่ร่วมกันกับสังคมภายนอกไป ทำให้ไม่สามารถกลับคืนสู่สังคมได้ เป็นการทำลายวัฒนธรรมการใช้ชีวิตปกติของมนุษย์

1.2) หลักการหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ หมายความว่า มาตรการหรือกลไกต่าง ๆ ในการลงโทษและบังคับโทษต้องหลีกเลี่ยงผลเสียจากการบังคับโทษ อันเป็นการทำลายบุคลิกลักษณะของความเป็นมนุษย์ไป เช่น การไม่ให้เกิดวัฒนธรรมคุกโดยไม่จำเป็นที่จะเป็นผลมาลายพฤติกรรมของผู้ต้องขัง การตัดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารภายนอกคุก การลงโทษด้วยวิธีทารุณ

³⁸ From *Invitation to Corrections* (p. 335), by Clemens Bartollas, 2002, Boston: USA. Allyn & Bacon,

³⁹ Strafvollzugsgesetz. 1976

§ 3 Gestaltung des Vollzuges.

(1) Das Leben im Vollzug soll den allgemeinen Lebensverhältnissen soweit als möglich angeglichen werden.

(2) Schädlichen Folgen des Freiheitsentzuges ist entgegenzuwirken.

(3) Der Vollzug ist darauf auszurichten, daß der dem Gefangenen hilft, sich in das Leben in Freiheit einzuliedern.

โหดร้ายภายในเรือนจำ เป็นต้น เป็นการกระทำที่ทำให้ผู้ต้องขังรู้สึกว่าเขาดีกว่าหรือด้อยกว่าคนอื่นทั่วไป เช่น การเรียกชื่อหรือการใช้สรรพนามต่าง ๆ ในการเรียกผู้ต้องขัง เป็นต้น

1.3) พยายามที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำความผิดได้ประสบกับสิ่งที่ทำลายคุณลักษณะประจำตัวของคน ๆ นั้น กล่าวคือ เมื่อผู้กระทำความผิดถูกคุมขังในเรือนจำย่อมเสื่อมเสียฐานะและชื่อเสียงในสายตาของคนทั่วไป ทำให้โอกาสที่จะกลับตัวเป็นคนดีด้อยลง ประกอบกับในกรณีที่ผู้กระทำความผิดได้รับโทษจำคุกเป็นครั้งแรก หรือความผิดเล็กน้อย ๆ ผู้กระทำความผิดกลุ่มนี้ จะต้องเข้ามาอยู่ปะปนกับผู้กระทำความผิดที่เป็นอาชญากรอาชีพ ซึ่งเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถครอบงำบุคคลอื่นได้ง่าย เพราะย่อมซึมซับความเลวได้ง่ายกว่าสิ่งที่ดี ๆ ทำให้ผู้ที่พอจะกลับตัวได้หมดโอกาสที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วเป็นพฤติกรรมที่ดี อันเป็นสิ่งที่คนในสังคมส่วนใหญ่มองประสงคิไม่ได้ วิธีการอาจได้แก่

(1) การปล่อยตัวผู้กระทำความผิดโดยไม่มีการลงโทษจำคุก โดยพยายามใช้บทบัญญัติกฎหมายว่าด้วยการรอกการลงโทษ หรือรอกการกำหนดโทษ หรือพยายามใช้โทษปรับเป็นหลักในการเล็งโทษในใช้โทษจำคุกโดยไม่จำเป็น โดยเฉพาะโทษจำคุกระยะสั้น

(2) การปล่อยตัวก่อนรับโทษจำคุกครบกำหนดซึ่งเป็นอำนาจของเจ้าพนักงานในส่วนราชทัณฑ์ที่จะพิจารณาปล่อยตัวผู้ต้องโทษก่อนครบกำหนด หากเห็นว่าความเหมาะสมในอันที่จะมีชีวิตอยู่ในสังคมของผู้นั้นจะเสื่อมทรามลง หากจำคุกอยู่ในเรือนจำต่อไปและการปล่อยตัวผู้นั้นออกมาจะไม่เป็นอันตรายต่อสังคม

(3) การแยกประเภทนักโทษ เช่น แยกนักโทษโดยพิจารณาจากอายุ แยกผู้กระทำความผิดครั้งแรกออกจากพวกที่กระทำความผิดมาแล้วหลายครั้ง เป็นต้น

1.4) หลักการคืนคนดีสู่สังคม การบังคับโทษมุ่งผลสำเร็จในการสร้างจิตสำนึก สร้างความรู้ผิดชอบชั่วดี ให้เกิดขึ้นกับบุคคลที่ต้องโทษให้ได้

การบังคับโทษต้องพยายามมุ่งยกระดับสามัญสำนึกและพฤติกรรมที่ตกต่ำของผู้กระทำความผิดให้ขึ้นมาสู่ระดับคนปกติโดยหลักการที่ว่ามนุษย์เป็นประติฐกรรมที่ธรรมชาติสร้างขึ้นเป็นพิเศษให้สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้ สามารถพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และพฤติกรรมได้จึงต้องมีการส่งเสริมคุณค่าในตัวบุคคล ส่งเสริมความสามารถของบุคคล ต้องแสดงผลลัพธ์ของความคิดและการกระทำรวมทั้งผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ สำหรับความเป็นไปได้ที่จะหาเลี้ยงชีพเพื่อชดเชยจุดอ่อนหรือสิ่งบกพร่องของแต่ละบุคคล ซึ่งการบำบัด ปรับปรุงหรือแก้ไขนี้ นักโทษแต่ละคนจะ

ไม่เหมือนกัน แต่จะต้องมีวิธีการวิเคราะห์หาสาเหตุและวางแผนการบังคับโทษเป็นราย ๆ ไป อันจะยังผลให้นักโทษที่พ้นโทษแล้วไม่กระทำความผิดซ้ำอีก⁴⁰

2) เพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม⁴¹

เมื่อปรากฏเป็นที่แน่ชัดแล้วโดยกระบวนการยุติธรรมทางอาญาว่าบุคคลใดเป็นผู้กระทำความผิดและศาลได้พิพากษาลงโทษจำคุกแล้ว ส่วนของการบังคับโทษก็จะจำกัดเสรีภาพของนักโทษผู้นั้นเพื่อเข้าสู่มาตรการในการแก้ไขในรูปแบบต่าง ๆ ตามระยะเวลาที่สมควรโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ เกี่ยวกับความบกพร่องของนักโทษเป็นราย ๆ ไปให้เป็นไปตามแผนการบังคับโทษ เมื่อบำบัดรักษาเป็นปกติดีแล้วจึงปล่อยให้ผู้คณนั้นกลับเข้าสู่สังคม วัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจึงเป็นการคุ้มครองสังคมได้อย่างแท้จริง ถ้าหากได้กระทำอย่างมีประสิทธิภาพ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภารกิจของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากลับกรองเอาคนที่กระทำความผิดกฎหมายเข้ารับโทษจำคุก ภารกิจของกฎหมายบังคับโทษจะทำการแก้ไขพฤติกรรมชั่วของคนที่ได้กระทำความผิดกฎหมายอาญาให้เป็นคนดีของสังคม อย่างไรก็ตามการแก้ไขผู้กระทำความผิดในปัจจุบัน แม้จะเป็นแนวทางที่ยอมรับกันในวงการราชทัณฑ์โดยทั่วไป แต่ก็ยังเป็นที่ยสงสัยว่าจะเป็นผลไปตามวัตถุประสงค์เพียงใด เพราะการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดจะมีอุปสรรคหลายประการ กล่าวคือ⁴²

2.1) ผู้กระทำความผิดได้สูญเสียบุคลิกภาพไปแล้วโดยถูกหล่อหลอมและขัดเกลามาให้มีบุคลิก ลักษณะเช่นนั้นมาเป็นเวลานาน แต่ใช้เวลาในเรือนจำไม่นานในการที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้คืนจิตสำนึกที่ดีกลับมา และปรับตัวเข้ากับบุคคลทั่ว ๆ ไปในสังคมนั้นทำได้ยาก

2.2) การลงโทษเพื่อการแก้ไขนั้นจะขัดกับความรู้สึกของคนในสังคมว่าผู้กระทำความผิดไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าบุคคลทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นไปตามหลักของเบนเทม (Bentham) ที่ว่า “หลักการได้รับประโยชน์ที่น้อยกว่า” (Principle of less eligibility) ทั้งนี้ เพราะคนโดยทั่วไปจะมองว่าเป็นการไม่เป็นธรรมที่ผู้กระทำความผิดจะได้รับประโยชน์มากกว่าคนทั่วไป เช่น ผู้กระทำความผิดจะได้รับการฝึกอบรมแก้ไข ฝึกวิชาชีพ สวัสดิการ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนการศึกษาการหางาน ในขณะที่คนทั่วไปในสังคมอีกเป็นจำนวนมากไม่ได้รับบริการดังกล่าว ความรู้สึกของคนทั่วไปเห็นว่าเป็นการขัดกับหลักการแก้ไขฟื้นฟู

⁴⁰ *Invitation to Corrections*. Op.cit.

⁴¹ From *When Prisoners Come Home*, by Joan Petersilia, 2003, New York: Oxford.

⁴² *หลักทัณฑ์วิทยา* (น. 30-31). เล่มเดิม.

2.3) การแก้ไขฟื้นฟูเหมาะสมสำหรับผู้กระทำความผิดบางประเภทเท่านั้น เช่น ผู้กระทำความผิดครั้งแรกซึ่งได้กระทำความผิดไปเพราะอารมณ์ชั่ววูบหรือโดยพลาดพลั้ง หรือทำไปเพราะความจำเป็น การแก้ไขฟื้นฟูไม่ให้ผู้กระทำความผิดกลุ่มนี้กลับมาก่อกระทำความผิดซ้ำอีก ย่อมมีทางที่จะสำเร็จได้มาก แต่สำหรับผู้กระทำความผิดที่เคยกระทำความผิดถูกลงโทษมาหลาย ครั้งแล้ว หรือพวกอาชญากรอาชีพ หรือพวกทำผิดติดนิสัยนั้น โอกาสที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับตัว ย่อมจะเป็นไปได้ยาก ดังนั้น การแก้ไขฟื้นฟูจึงไม่สามารถทำให้ผู้ที่กระทำความผิดกลับตัวได้ทุก กรณีไป

2.4 แนวคิดและวิวัฒนาการของการให้ความสำคัญคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัว

สิทธิความเป็นส่วนตัวอยู่ส่วนตัว เป็นสิทธิประการหนึ่งที่อยู่ในสิทธิมนุษยชนการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นส่วนตัวจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาสิทธิมนุษยชนควบคู่กันไปด้วยซึ่งแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้นเห็นว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีความเสมอภาคมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และมีสิทธิ เสรีภาพเสมอภาคเท่าเทียมกันการกระทำใด ๆ ที่ลดทอนหรือทำลายสิ่งเหล่านี้เป็นการกระทำที่ผิดซึ่งแนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องกฎหมายและสิทธิตามธรรมชาติที่มีความเชื่อว่าเหนืออำนาจสูงสุดของมนุษย์คือธรรมชาติ และมนุษย์ถือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับสิทธิในชีวิต สิทธิในทรัพย์สินเสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาคกันสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดผู้ใช้อำนาจปกครองไม่มีอำนาจที่จะลบล้างและมิอาจจะก้าวล่วงได้เมื่อแนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติมีการเผยแพร่จากนักปราชญ์ไปสู่ผู้ปกครองเมืองและประชาชน ประกอบกับเกิดปัญหาที่ผู้ใช้อำนาจปกครองใช้อำนาจเกินขอบเขตก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมืองจนกระทั่งต้องจัดทำข้อตกลงระหว่างประชาชนและผู้ใช้อำนาจปกครองในรูปแบบของเอกสารรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนซึ่งข้อตกลงที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และสิทธิความเป็นส่วนตัวที่สำคัญ มี 3 ฉบับได้แก่⁴³

1) The Great Charter หรือมหากฎบัตรแมกนาคาร์ตา (Magna Carta) ของประเทศอังกฤษ กฎบัตรดังกล่าวมีที่มาจากตอนต้นศตวรรษที่ 13 พระเจ้า John ซึ่งเป็นกษัตริย์ของประเทศอังกฤษใช้อำนาจปกครองอย่างไม่เป็นธรรมจนในที่สุดมีการต่อต้านจากผู้ได้ปกครองและบังคับให้พระเจ้า John ประกาศใช้กฎหมายฉบับหนึ่งคือ The Great Charter เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน

⁴³ จาก ปัญหาและมาตรการทางกฎหมายในการรับรองและคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัว (Right to Privacy) (น. 1), โดย บรรเจิด สิงคนดี, นนทวัชร นวตระกูลพิสุทธ์ และ เรวดี ขวัญทองอิม, ม.ป.ป., กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน.

ค.ศ. 1215⁴⁴ กฎบัตรฉบับดังกล่าวถือเป็นเอกสารชิ้นแรกทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนโดยกฎบัตรดังกล่าวมีสาระสำคัญเป็นการคุ้มครองประชาชนจากการกระทำตามอำเภอใจของผู้ใช้อำนาจปกครอง

2) คำประกาศอิสรภาพของประเทศสหรัฐอเมริกา (The Declaration of Independence)

ที่มาของคำประกาศอิสรภาพของประเทศสหรัฐอเมริกามีสาเหตุมาจากการที่ประเทศอังกฤษออกกฎหมายเก็บภาษีจากดินแดนอาณานิคมในจำนวนที่สูงมากจนเกิดการต่อต้านจากดินแดนอาณานิคมอย่างรุนแรงทำให้ดินแดนที่ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษจำนวน 13 มลรัฐในทวีปอเมริกาตัดสินใจแยกตัวออกจากประเทศอังกฤษและได้จัดตั้งเป็นประเทศสหรัฐอเมริกาขึ้นและมอบหมายให้นาย Thomas Jefferson ยกร่างคำประกาศอิสรภาพ (The Declaration of Independence) และมีการประกาศเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1776 โดยคำประกาศอิสรภาพได้ยืนยันถึงสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ไว้อย่างชัดเจน⁴⁵ ต่อมาเมื่อได้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาขึ้นและประกาศใช้เมื่อ 17 กันยายน ค.ศ. 1787 ในอารัมภบทของรัฐธรรมนูญก็ได้มีการรับรองหลักการของประกาศอิสรภาพของประเทศสหรัฐอเมริกา (The Declaration of Independence) ไว้ว่า “เราประชาชนแห่งสหรัฐเพื่อที่จะจัดตั้งสหภาพที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพื่อที่จะสถาปนาความยุติธรรมเพื่อที่จะประกันความสงบภายในเพื่อที่จะทำให้มั่นคงซึ่งเสรีภาพที่ได้รับมาแก่ตัวเราเองและชนชั้นหลังจึงได้บัญญัติและสถาปนารัฐธรรมนูญฉบับนี้ไว้สำหรับสหรัฐอเมริกา

3) คำประกาศว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมืองของสาธารณรัฐฝรั่งเศส (La Declaration des Droits de L’Homme et du citoyen)

ที่มาของคำประกาศฉบับนี้เกิดจากเหตุการณ์ของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 18 ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 เป็นกษัตริย์ที่อ่อนแอ และเศรษฐกิจของประเทศที่ย่ำแย่มีการเก็บภาษีไม่เป็นธรรมประกอบกับการเผยแพร่แนวคิดของนักปราชญ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนทำให้ประชาชนของประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสก่อการปฏิวัติครั้งใหญ่เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 โดยเข้าทำลายคุกซึ่งกักขังนักโทษการเมืองและได้จับกุมชนชั้นปกครองมาประหารชีวิตเป็นจำนวนมากต่อมาเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1789 สมัชชาแห่งชาติได้ประกาศใช้ “คำประกาศว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และพลเมืองของสาธารณรัฐฝรั่งเศส” (“La Declaration des Droits de L’Homme et du citoyen”) ซึ่งมีเนื้อหาที่มุ่งเน้นถึงเสรีภาพและความเท่าเทียมกันและสิทธิที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ซึ่งได้แก่สิทธิในชีวิตสิทธิที่จะมีเสรีภาพสิทธิในทรัพย์สิน

⁴⁴ จาก พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน (น. 25), โดย กุลพล พลวัน, 2538, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

⁴⁵ จาก กฎหมายมหาชน: วิวัฒนาการทางปรัชญาและลักษณะของกฎหมายมหาชนยุคต่าง ๆ (น. 59-60), โดย บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2537, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิทธิที่จะมีความปลอดภัยและสิทธิที่จะต่อต้านการกดขี่สิทธิตามธรรมชาติเหล่านี้จะต้องไม่ถูกลิดรอนและเสรีภาพมีขอบเขตที่กว้างขวางตราบนานาชาติที่ไม่เป็นการรบกวนสิทธิของผู้อื่น

คำประกาศนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นเอกสารชิ้นแรกที่มีการแบ่งแยกระหว่างสิทธิมนุษยชนกับสิทธิพลเมืองโดยให้ความหมายสิทธิมนุษยชนไว้ว่าเป็นสิทธิพื้นฐาน (Fundamental Right) เพราะเป็นสิทธิที่ดำรงอยู่ก่อนรัฐส่วนสิทธิพลเมืองเป็นสิทธิที่รัฐและกฎหมายบ้านเมืองกำหนดให้สิทธิพลเมืองจึงต้องอยู่ภายใต้สิทธิมนุษยชน โดยหลักการสำคัญที่คำประกาศวางไว้คือหลักว่าด้วยเสรีภาพซึ่งถือเป็นสิทธิประการแรกของมนุษย์หลักว่าด้วยความถูกต้องตามกฎหมายและหลักว่าด้วยความเสมอภาคซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าคำประกาศฉบับดังกล่าวเป็นเอกสารทางสิทธิมนุษยชนที่สำคัญและถูกนำมากล่าวอ้างทั้งในการเผยแพร่การศึกษาและเพื่อเป็นเหตุผลสนับสนุนในการต่อสู้เพื่อมนุษยชน⁴⁶

แม้ประเทศต่าง ๆ จะมีการออกกฎบัตรและคำประกาศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนออกมาใช้บังคับแต่ก็เป็นเพียงความพยายามที่จะสร้างหลักประกันสิทธิมนุษยชนขึ้นภายในประเทศนั้น ๆ เท่านั้นมิได้มีสถานะเป็นหลักเกณฑ์ระหว่างประเทศแต่อย่างใดประกอบกับหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงในประเทศต่าง ๆ สังคมระหว่างประเทศจึงมีแนวความคิดที่จะผลักดันเรื่องสิทธิมนุษยชนให้เป็นเรื่องระหว่างประเทศหรือสิทธิระหว่างประเทศที่ทุกประเทศจะต้องเข้าไปช่วยเหลือเพื่อยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้ดียิ่งขึ้นจนเกิดการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันที่จะให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการก่อตั้งองค์การสหประชาชาตินี้เองที่เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งสถาบันระดับชาติเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในเวลาต่อมา

ในกฎบัตรสหประชาชาติซึ่งเป็นตราสารที่ก่อตั้งองค์การสหประชาชาติได้แสดงให้เห็นเจตจำนงของการก่อตั้งองค์การสหประชาชาติไว้ว่า“เราประชาชนแห่งสหประชาชาติมีความมุ่งมั่นที่จะปกป้องลูกหลานเราจากหายนะแห่งสงครามซึ่งนำความวิปโยคอย่างสุดพรรณาสู่มวลมนุษยชาติในชั่วชีวิตเราถึงสองครั้งและยืนยันความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งมนุษย์ในสิทธิอันเท่าเทียมกันระหว่างประชาชนน้อยใหญ่และสถาปนาสภาการอันจะดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและความเคารพในพันธกรณีอันเกิดจากสนธิสัญญาและกฎหมาย

⁴⁶ จาก ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย (น. 87), โดย โกลิน พลกุล, 2523, กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

ระหว่างประเทศและส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคมและมาตรฐานชีวิตที่ดีขึ้นในเสรีภาพที่กว้างขึ้น”⁴⁷

แม้ตราสารก่อตั้งองค์การสหประชาชาติ ดังที่กล่าวข้างต้นนี้จะกำหนดให้มีการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนไว้ก็ตามแต่เป็นการกำหนดหน้าที่ของประเทศสมาชิกเท่านั้นมิได้รับรองว่าบุคคลเป็นผู้ทรงสิทธิมนุษยชนโดยตรงในทางระหว่างประเทศแต่อย่างไรก็ตามเจตจำนงร่วมกันของประเทศต่าง ๆ เพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับระหว่างประเทศและกำหนดรับรองว่าบุคคลเป็นผู้ทรงสิทธิต่าง ๆ อย่างแท้จริงในทางระหว่างประเทศได้แสดงออกเป็นครั้งแรกในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 (The Universal Declaration of Human Rights 1948)

2.5 หลักทั่วไปของสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขัง

2.5.1 ความหมายของ “สิทธิในความเป็นส่วนตัว” (right to privacy)

ที่ประชุม ICJ (International Commission of Jurists) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สิทธิในความเป็นส่วนตัว” (right to privacy) ไว้ในการประชุมเมื่อปี ค.ศ. 1967 ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดนว่าเป็นสิทธิที่จะอยู่โดยลำพังโดยไม่มีการรบกวนการแทรกแซงในระดับที่น้อยที่สุดซึ่งมีการขยายความว่าหมายถึงสิทธิของปัจเจกชนที่จะดำเนินชีวิตโดยได้รับการคุ้มครองในเรื่องดังต่อไปนี้ด้วยคือ⁴⁸

- 1) การแทรกแซงในชีวิตความเป็นส่วนตัวครอบครัวและเคหสถาน
- 2) การแทรกแซงในทางกายภาพหรือในทางจิตใจหรือศีลธรรมและเสรีภาพในทางความคิด
- 3) การกระทำต่อเกียรติยศและชื่อเสียง
- 4) การไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความอันฝ่าฝืนความจริงซึ่งทำให้เป็นที่เสื่อมเสียในสายตาของสาธารณชน
- 5) การเปิดเผยข้อเท็จจริงที่ไม่ถูกต้องอันเป็นที่น่าอับอายเกี่ยวกับชีวิตความเป็นส่วนตัว
- 6) การใช้ชื่อหรือเครื่องหมายเฉพาะหรือภาพโดยไม่มีอำนาจ
- 7) การสืบความลับการสอดรู้สอดเห็นการติดตามเฝ้าดูและการรบกวน

⁴⁷ จาก สหกรณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540) หมวด 3 องค์การอิสระตามรัฐธรรมนูญเรื่องคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (น. 8), โดย เสรี นนทสูติ, 2545, กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา.

⁴⁸ จาก การเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ (น. 34), โดย วีรพงษ์ บึงไกร, 2543.

8) การแทรกแซงการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน

9) การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นความลับซึ่งผู้กระทำได้รับมาอันเนื่องมาจากการประกอบวิชาชีพนั้น

10) การใช้งานในทางที่มีขอบซึ่งการติดต่อสื่อสารส่วนบุคคล

อาจกล่าวได้ว่าขอบเขตที่บุคคลควรได้รับการคุ้มครองและการเคารพในสิทธิความเป็นส่วนตัวก็คือการดำรงชีวิตอย่างเป็นอิสระมีสิทธิที่จะแสวงหาความสุขในชีวิตตามวิถีทางที่อาจเป็นไปได้และเป็นความพอใจตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนและไม่เป็นการล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น⁴⁹

2.5.2 ประเภทของสิทธิในความเป็นส่วนตัว

สามารถแยกได้เป็น 4 ด้านหลัก ๆ ได้แก่⁵⁰

1) ความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลส่วนตัว (Information Privacy) เป็นการให้ความคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลโดยการวางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการเก็บรวบรวมและการบริหารจัดการข้อมูลส่วนบุคคลทั้งนี้ความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลส่วนตัวนั้นมีหลักการสากลที่เป็นกรอบในการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Guidelines on the protection of Privacy and Transborder Data Flows of Personal Data) ขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD)

2) ความเป็นส่วนตัวในชีวิตร่างกาย (Bodily Privacy) เป็นการให้ความคุ้มครองในชีวิตร่างกายของบุคคลในทางกายภาพที่จะไม่ถูกดำเนินการใด ๆ อันละเมิดความเป็นส่วนตัว อาทิ การทดลองทางพันธุกรรม การทดลองยา เป็นต้น

3) ความเป็นส่วนตัวในการติดต่อสื่อสาร (Privacy of Communication) เป็นการให้ความคุ้มครองในความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวในการติดต่อสื่อสารทางจดหมายโทรศัพท์ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์หรือวิธีการติดต่อสื่อสารอื่นใดที่ผู้อื่นจะล่วงรู้มิได้

4) ความเป็นส่วนตัวในการอยู่หรือพักอาศัย (Territorial Privacy) เป็นการกำหนดขอบเขตหรือข้อจำกัดที่บุคคลอื่นจะรุกร้าเข้าไปในอาณาเขตแห่งสถานที่ส่วนตัวมิได้ ทั้งนี้ รวมทั้งการติดกล้องวงจรปิดและการตรวจสอบหมายเลขประจำตัวประชาชนของบุคคลเพื่อการเข้าที่พักอาศัย (ID checks)

⁴⁹ ปัญหาและมาตรการทางกฎหมายในการรับรองและคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัว (Right to Privacy) (น. 4). เล่มเดิม.

⁵⁰ แหล่งเดิม.

2.5.3 ข้อยกเว้นของการคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัว

แม้ว่าสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวถือเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานซึ่งมีที่มาจากแนวความคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติที่มีความเชื่อว่าเหนืออำนาจสูงสุดของมนุษย์คือธรรมชาติและมนุษย์ถือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับสิทธิในชีวิตสิทธิในทรัพย์สินเสรีภาพในร่างกาย และความเสมอภาคกัน สิทธิและเสรีภาพเหล่านี้เป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดผู้ใช้อำนาจปกครองไม่มีอำนาจที่จะลบล้างและมิอาจจะก้าวล่วงได้ดังนั้นบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในความเป็นอยู่ส่วนตัว และสามารถกระทำการใด ๆ ก็ได้ ตราบเท่าที่ไม่กระทบสิทธิของบุคคลอื่นและไม่ผิดกฎหมาย แต่ในบางกรณีรัฐก็มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าแทรกแซงสิทธิในความเป็นส่วนตัวของบุคคลได้ โดยอาศัยเหตุผลเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของส่วนรวมหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะไว้เช่นกัน

2.5.3.1 เหตุผลในการจำกัดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขัง

โดยวัตถุประสงค์หรือเหตุผลในการแทรกแซงสิทธิความเป็นส่วนตัวของรัฐนั้นมีความมุ่งหมายที่สำคัญสรุปได้ 3 ประการได้แก่⁵¹

1) เพื่อคุ้มครองสิทธิของบุคคลอื่น เนื่องจากตามแนวความคิดของกฎหมายธรรมชาติถือว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลหนึ่งย่อมมีข้อจำกัดอยู่ที่สิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ๆ โดยหลักทั่วไปแล้วผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลซึ่งมิได้มีความมุ่งหมายเพื่อก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลที่สามและผลประโยชน์ดังกล่าวเป็นผลประโยชน์ที่เป็นสาระสำคัญในทางส่วนบุคคลดังนั้นการละเมิดผลประโยชน์ของบุคคลอื่นก็ถือเป็นการทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นหรือการทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลที่สามจึงเป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นดังนั้นเมื่อมีรัฐเกิดขึ้น “สิทธิบุคคลอื่น” จึงได้รับการรับรองโดยกฎเกณฑ์ของรัฐและถือเป็นข้อจำกัดของสิทธิและเสรีภาพของบุคคลประการหนึ่ง

2) เพื่อการดำรงอยู่และเพื่อความสามารถในการทำภาระหน้าที่ของรัฐตามพื้นฐานของทฤษฎีสัญญาประชาคมนั้นความมั่นคงของรัฐเป็นผลมาจากการที่รัฐเข้ามาทำหน้าที่ให้ความคุ้มครองแก่สิทธิของปัจเจกบุคคลดังนั้นความมั่นคงในการดำรงอยู่ของรัฐและความสามารถในการทำภาระหน้าที่ของรัฐจึงเป็นเหตุผลอันชอบธรรมสำหรับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติของบุคคลได้

3) เพื่อประโยชน์สาธารณะซึ่งถือว่าเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ

⁵¹ แหล่งเดิม.

สำหรับการพิจารณาว่าขอบเขตที่รัฐจะเข้าแทรกแซงสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล จะกระทำได้เพียงใดนั้นมีเกณฑ์สำคัญที่ใช้ในการพิจารณาได้แก่หลักการจำกัดสิทธิและเสรีภาพ เท่าที่จำเป็นหรือหลักพอสมควรแก่เหตุหรือหลักความได้สัดส่วนหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าหลักห้ามมิให้กระทำเกินกว่าเหตุซึ่งเป็นหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำมาใช้ควบคุมการใช้อำนาจของ รัฐที่มีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนโดยที่มาของหลักการดังกล่าวนี้มาจากหลัก กฎหมายของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีและเป็นหลักกฎหมายที่ได้รับการยอมรับอย่าง กว้างขวางในสหภาพยุโรป

หลักความได้สัดส่วนเป็นหลักที่ถือว่ามีความสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในศาล รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 ศาลรัฐธรรมนูญสหพันธ์ สาธารณรัฐเยอรมนีได้นำหลักการดังกล่าวมาใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาในกรณีที่มีการจำกัดสิทธิ และเสรีภาพของประชาชนหลักความได้สัดส่วนนั้นเป็นหลักที่นำมาใช้เป็นการทั่วไปโดยถือว่าเป็น หลักเกณฑ์ตามรัฐธรรมนูญที่นำมาใช้ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของรัฐ ทุกประเภทโดยภาระหน้าที่หลักของหลักความได้สัดส่วนนั้นมิได้มีความหมายมุ่งหมายเฉพาะการ จำกัดการแทรกแซงของอำนาจรัฐเท่านั้นแต่หากตีความหลักความได้สัดส่วนอย่างถูกต้องแล้วหลัก ความได้สัดส่วนนั้นนอกเหนือจากจะเป็นหลักการในทางเนื้อหาที่ห้ามมิให้มีการใช้อำนาจอย่าง อำนาจใจแล้วยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่เป็นสาระสำคัญในการควบคุมตรวจสอบตามรัฐธรรมนูญ อีกด้วย⁵²

2.5.3.2 การจำกัดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขัง

การถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขังที่ทำให้ไม่อาจใช้สิทธิเสรีภาพเช่นพลเมืองทั่ว ๆ ไปได้นั้น ในที่นี้ผู้เขียนขอแยกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ การถูกจำกัดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของ ผู้ต้องขังอันเนื่องมาจากการต้องโทษจำคุกโดยตรง และการถูกจำกัดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของ ผู้ต้องขังอันเป็นมาตรการต่อเนื่องที่เป็นผลมาจากกระบวนการบังคับโทษจำคุก

1) การถูกจำกัดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังอันเนื่องมาจากการต้องโทษ จำคุกโดยตรง

การลงโทษจำคุกเป็นกระบวนการจำกัดสิทธิ เสรีภาพ ที่ย่อมส่งผลกระทบต่อ ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง และความเป็นอยู่ตามปกติ ของผู้ต้องขังอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ กล่าวโดยเฉพาะ อาจได้แก่ การที่ผู้ต้องขังจะต้องถูกจำกัดเสรีภาพในการเคลื่อนไหวร่างกาย การประกอบอาชีพ การเลือกถิ่นที่อยู่ การใช้สิทธิส่วนตัวต่าง ๆ อีกมากมาย โดยการลงโทษจำคุก

⁵² M.Ch.Jakops, Der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit, 1981 S. 68.

เป็นมาตรการแยกตัวผู้กระทำความผิดออกจากสังคมภายใต้เงื่อนไขและภายในระยะเวลาที่สมควรกำหนดไว้⁵³ โดยบุคคลนั้นจะถูกส่งตัวเข้าไปอยู่ภายในเรือนจำ ทักษสถานเพื่อกระบวนบังคับโทษ ซึ่งจะถูกจำกัดสิทธิ เสรีภาพ ต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองความปลอดภัยของเรือนจำ และเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยภายในเรือนจำ เริ่มจากการส่งตัวเข้าไปภายในเรือนจำในวันแรกรับตัวนั้นผู้ต้องขังจะต้องถูกตรวจค้นร่างกาย ตรวจอนามัยผู้ต้องขัง ถูกตัดผม และจะต้องสวมใส่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายตามที่ทางเรือนจำจัดเตรียมไว้ให้เท่านั้นผู้ต้องขังแต่ละคนจะต้องมีหมายเลขประจำตัวผู้ต้องขัง และผู้ต้องขังไม่สามารถที่จะติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกเรือนจำได้ตามอำเภอใจ ในระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำผู้ต้องขังจะต้องทำงานตามที่ทางเรือนจำกำหนดโดยไม่มีสิทธิได้รับค่าจ้างค่าตอบแทน ซึ่งทางเรือนจำเรียกว่า “การแก้ไขฟื้นฟู ฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขัง” อันเป็นการจำกัดสิทธิ เสรีภาพในการประกอบอาชีพ เป็นต้น⁵⁴

2) การถูกจำกัดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังอันเป็นมาตรการต่อเนื่องที่เป็นผลมาจากกระบวนการบังคับโทษจำคุก

บุคคลผู้กระทำความผิดอาญาจะต้องรับผิดชอบตามกฎหมายอาญา ทั้งนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการลงโทษซึ่งโดยสภาพย่อมไม่อาจให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันได้ในระหว่างประชาชนพลเมืองทั่ว ๆ ไป กับผู้กระทำความผิดซึ่งต้องโทษจำคุก อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องขังก็ยังสามารถอ้างความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างผู้ต้องขังด้วยกันเองได้ แต่ก็ยังต้องคำนึงถึงสถานะของผู้ต้องขังด้วย เช่น นักโทษเด็ดขาดกับผู้ต้องขังระหว่างพิจารณา หรือ นักโทษชั้นดีกับนักโทษชั้นเลว หากเป็นนักโทษที่อยู่ในสถานะอย่างเดียวกันแล้วย่อมจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ⁵⁵

2.6 หลักสากลที่รับรองสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขัง

ผู้ต้องขังถือเป็นพลเมืองคนหนึ่งในประเทศซึ่งย่อมจะต้องได้รับการรับรองและคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวโดยกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาทั่ว ๆ ไปด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม อาจมีบางกรณีที่มีความจำเป็นไม่อาจนำหลักการให้ความคุ้มครองบุคคลที่เป็น

⁵³ จาก คำอธิบายเปรียบเทียบพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ เรียงมาตรา (น. 46), โดย ประเสริฐ เมฆมนั, 2526, กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

⁵⁴ จาก มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและบรรเทาผลกระทบของการต้องโทษจำคุกต่อผู้พ้นโทษ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) (น. 16-20), โดย สุริยะ สิทธิชัย, 2539, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

⁵⁵ จาก ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (น. 340), โดย มานิตย์ จุมปา, 2541, กรุงเทพฯ: บีเจพลทโปรเซสเซอร์.

พลเมืองทั่ว ๆ ไปมาใช้บังคับแก่ผู้ต้องขังได้ ด้วยเหตุผลในการบังคับโทษทางอาญา จึงได้มีความพยายามที่จะปกป้องคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องขังมิให้ถูกล่วงละเมิดเกินกว่ากรณีจำเป็นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษ ซึ่งได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ไว้มากมาย อันได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights (UDHR)) ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องขังกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)) และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners) มีรายละเอียดดังนี้

2.6.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights (UDHR))

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) คือการประกาศเจตนารมณ์ในการร่วมมือระหว่างประเทศที่มีความสำคัญในการวางกรอบเบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน และเป็นเอกสารหลักด้านสิทธิมนุษยชนฉบับแรก ซึ่งที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ ให้การรับรองตามข้อมติที่ 217 A (III) เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2491 (ค.ศ. 1948) โดยประเทศไทยออกเสียงสนับสนุนปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมีแนวคิดว่าการยอมรับนับถือเกียรติศักดิ์ประจำตัว และสิทธิเท่าเทียมกันและโอนมิได้ของบรรดาสมาชิกทั้งหลายในครอบครัว มนุษย์เป็นหลักรวมแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลกการไม่นำพาและการเหยียดหยามต่อสิทธิมนุษยชน ยังผลให้มีการกระทำอันป่าเถื่อน ซึ่งเป็นการละเมิดมโนธรรมของมนุษยชาติอย่างร้ายแรง และได้มีการประกาศว่า ปณิธานสูงสุดของสามัญชนได้แก่ความต้องการให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูด และความเชื่อถือ และอิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัวและความต้องการ และเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่สิทธิมนุษยชนควรได้รับความคุ้มครองโดยหลักกฎหมายโดยที่ประชากรแห่งสหประชาชาติได้ยืนยันไว้ในกฎบัตรถึงความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชน ในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์และในสิทธิเท่าเทียมกันของบรรดาชายและหญิง และได้ตกลงใจที่จะส่งเสริมความก้าวหน้าทางสังคม และมาตรฐานแห่งชีวิตที่ดีขึ้นด้วยในอิสรภาพ อันกว้างขวางยิ่งขึ้น โดยที่รัฐสมาชิกต่างปฏิญาณจะให้บรรลุถึงซึ่งการส่งเสริมการเคารพและการปฏิบัติตามหลักสากลต่อสิทธิมนุษยชนและอิสรภาพ โดยร่วมมือกับสหประชาชาติด้วยความเข้าใจร่วมกันในสิทธิ และอิสรภาพเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้ปฏิญานนี้สำเร็จผลเต็มบริบูรณ์⁵⁶

⁵⁶ คำปรารภ ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน.

ปฏิกูญญาสาทว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้กำหนดรับรองสิทธิของผู้ต้องโทษไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ 5 กำหนดว่า “บุคคลใดจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือลงโทษด้วยความทารุณโหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือหยามเกียรติมิได้”⁵⁷

ข้อ 6 กำหนดว่า “ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่า เป็นบุคคลตามกฎหมายทุกแห่งหน”⁵⁸

ข้อ 7 กำหนดว่า “ทุกคนเสมอกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิกูญญา และจากการยุ้งให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว”⁵⁹

ข้อ 8 กำหนดว่า “ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับบำบัดอันเป็นผลจริงจิงจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูล ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย”⁶⁰

ข้อ 10 กำหนดว่า “ทุกคนมีสิทธิโดยเสมอภาคเต็มที่ในอันที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรมและเปิดเผยจากศาลที่อิสระและเที่ยงธรรมในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของตนและการกระทำผิดอาชญาใด ๆ ที่ตนถูกกล่าวหา”⁶¹

ข้อ 12 กำหนดว่า “บุคคลใด ๆ จะถูกแทรกสอดโดยพลการในความเป็นอยู่ส่วนตัวในครอบครัว ในเคหสถานหรือในการสื่อสาร หรือจะถูกหลบหลู่ในเกียรติยศและชื่อเสียงไม่ได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายต่อการแทรกสอด หรือการหลบหลู่ดังกล่าว”⁶²

⁵⁷ The Universal Declaration of Human Rights, Article 5. “No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.”

⁵⁸ The Universal Declaration of Human Rights, Article 6. “Everyone has the right to recognition everywhere as a person before the law.”

⁵⁹ The Universal Declaration of Human Rights, Article 7. “All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination.”

⁶⁰ The Universal Declaration of Human Rights, Article 8. “Everyone has the right to an effective remedy by the competent national tribunals for acts violating the fundamental rights granted him by the constitution or by law.”

⁶¹ The Universal Declaration of Human Rights, Article 10. “Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him.”

ข้อ 23 กำหนดว่า

“1. ทุกคนมีสิทธิในการทำงาน ในการเลือกงานโดยอิสระในเงื่อนไขอันยุติธรรมและเป็นประโยชน์แห่งการทำงาน และในการคุ้มครองต่อการว่างงาน

2. ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับเงินค่าจ้างเท่าเทียมกันสำหรับงานเท่าเทียมกัน โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ

3. ทุกคนที่ทำงานมีสิทธิที่จะได้รับเงินจ้างที่ยุติธรรมและเป็นประโยชน์ที่จะให้ประกันแก่ตนเองและครอบครัวแห่งตน ซึ่งความเป็นอยู่อันคู่ควรแก่เกียรติศักดิ์ของมนุษย์ และถ้าจำเป็นก็จะต้องได้รับวิถีทางคุ้มครองทางสังคมอื่น ๆ เพิ่มเติมด้วย

4. ทุกคนมีสิทธิที่จะจัดตั้ง และที่จะเข้าร่วมสหพันธกรรมกรเพื่อความคุ้มครองแห่งผลประโยชน์ของตน”⁶³

ข้อ 24 กำหนดว่า“ทุกคนมีสิทธิในการพักผ่อนและเวลาว่าง รวมทั้งการจำกัดเวลาทำงานตามสมควร และวันหยุดงานเป็นครั้งคราวโดยได้รับเงินจ้าง”⁶⁴

ข้อ 25 กำหนดว่า“1. ทุกคนมีสิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพและความเป็นอยู่ของตนและครอบครัว รวมทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการดูแลสุขภาพทางแพทย์และบริการสังคมที่จำเป็น และมีสิทธิในความมั่นคงยามว่างงาน เจ็บป่วยพิการ เป็นหม้าย ไร้บุตร หรือขาดอาชีพอื่นในพฤติการณ์ที่นอกเหนืออำนาจของตน...”⁶⁵

⁶² The Universal Declaration of Human Rights, Article 12. “No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.”

⁶³ The Universal Declaration of Human Rights, Article 23. “(1) Everyone has the right to work, to free choice of employment, to just and favourable conditions of work and to protection against unemployment.

(2) Everyone, without any discrimination, has the right to equal pay for equal work.

(3) Everyone who works has the right to just and favourable remuneration ensuring for himself and his family an existence worthy of human dignity, and supplemented, if necessary, by other means of social protection.

(4) Everyone has the right to form and to join trade unions for the protection of his interests”.

⁶⁴ The Universal Declaration of Human Rights, Article 24. “Everyone has the right to rest and leisure, including reasonable limitation of working hours and periodic holidays with pay”.

⁶⁵ The Universal Declaration of Human Rights, Article 25 (1). “Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing

ข้อ 26 กำหนดว่า

“1. ทุกคนมีสิทธิในการศึกษา การศึกษาจะต้องให้เปล่าอย่างน้อยในชั้นประถมศึกษา และการศึกษาขั้นหลักสูตร การประถมศึกษาจะต้องเป็นการบังคับ การศึกษาทางเทคนิคและวิชาชีพ จะต้องเป็นอันเปิดโดยทั่วไป และการศึกษาขั้นสูงขึ้นไปก็จะต้องเป็นอันเปิดสำหรับทุกคน เข้าได้ถึงโดยเสมอภาคตามมูลฐานแห่งคุณวุฒิ

2. การศึกษาจะได้จัดไปในทางพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์อย่างเต็มที่และยังความเคารพต่อสิทธิมนุษยชน และอิสรภาพหลักสูตรให้มั่นคงแข็งแรง จะต้องส่งเสริมความเข้าใจ ขันติธรรม และมิตรภาพระหว่างบรรดาประชาชาติ กลุ่มเชื้อชาติ หรือศาสนา และจะต้องส่งเสริมกิจกรรมของสหประชาชาติ เพื่อการธำรงไว้ซึ่งสันติภาพ...”⁶⁶

2.6.2 กติกาสากระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR))⁶⁷

กติกาสากระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองนี้ ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 และมีผลใช้บังคับในวันที่ 30 มกราคม 2540 โดยรัฐภาคีแห่งกติกานี้มีหลักการยอมรับร่วมกันในศักดิ์ศรีแต่กำเนิด และสิทธิที่เท่าเทียมกันและไม่อาจเพิกถอนได้ของสมาชิกทั้งปวงของมวลมนุษยชาตินั้น เป็นรากฐานของเสรีภาพ ความยุติธรรมและสันติธรรมในโลก โดยมีที่มาจากปณิญาสาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และแนวความคิดที่ว่าพลเมืองต้องมีสิทธิเสรีภาพในทางการเมือง รวมทั้งสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมโดยปราศจากความกลัว⁶⁸

and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control”.

⁶⁶ The Universal Declaration of Human Rights, Article 26 (1) (2). “(1) Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages. Elementary education shall be compulsory. Technical and professional education shall be made generally available and higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit”.

(2) Education shall be directed to the full development of the human personality and to the strengthening of respect for human rights and fundamental freedoms. It shall promote understanding, tolerance and friendship among all nations, racial or religious groups, and shall further the activities of the United Nations for the maintenance of peace”.

⁶⁷ <http://www.mfa.go.th/humanrights/images/stories/iccprt.pdf>. (ฉบับแปลและเรียบเรียงโดยกระทรวงการต่างประเทศ).

⁶⁸ ในอารัมภบท แห่งกติกาสากระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง.

กติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองได้รับรองสิทธิของผู้ต้องขังไว้ในเรื่องดังต่อไปนี้

ข้อ 6 กำหนดว่า “มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะมีชีวิตมาแต่กำเนิดสิทธินี้ต้องได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายบุคคลจะต้องไม่ถูกทำให้เสียชีวิตโดยอำเภอใจ...”

ข้อ 7 กำหนดว่า “บุคคลจะถูกทรมานหรือได้รับการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือต่ำช้ามิได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลจะถูกใช้ในการทดลองทางการแพทย์หรือทางวิทยาศาสตร์โดยปราศจากความยินยอมอย่างเสรีของบุคคลนั้นมิได้”

นอกจากนี้กติกาสากลระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองได้มีการกำหนดเพิ่มเติมหลักประกันสิทธิในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 9 กำหนดว่า

“1. บุคคลทุกคนมีสิทธิในเสรีภาพและความปลอดภัยของร่างกายบุคคลจะถูกจับกุมหรือควบคุมโดยอำเภอใจมิได้บุคคลจะถูกกลั่นแกล้งหรือทรมานโดยเหตุและโดยเป็นไปตามกระบวนการที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

2. ในขณะที่จับกุมบุคคลใดที่ถูกจับกุมจะต้องได้รับแจ้งถึงเหตุผลในการจับกุมและจะต้องได้รับแจ้งถึงข้อหาที่ถูกจับกุมโดยพลัน

3. บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือควบคุมตัวในข้อหาทางอาญาจะต้องถูกนำตัวโดยพลันไปยังศาลหรือเจ้าหน้าที่อื่นที่มีอำนาจตามกฎหมายที่จะใช้อำนาจทางตุลาการและจะต้องมีสิทธิได้รับการพิจารณาคดีภายในเวลาอันสมควรหรือได้รับการปล่อยตัวไปมิให้ถือเป็นหลักทั่วไปว่าจะต้องควบคุมบุคคลที่รอการพิจารณาคดีแต่ในการปล่อยตัวอาจกำหนดให้มีการประกันว่าจะมาปรากฏตัวในการพิจารณาคดีในขั้นตอนอื่นของกระบวนการพิจารณาและจะมาปรากฏตัวเพื่อการบังคับตามคำพิพากษาเมื่อถึงวาระนั้น

4. บุคคลใดที่ถูกกลั่นแกล้งหรือทรมานโดยเสรีภาพโดยการจับกุมหรือการควบคุมมีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อให้ตัดสินโดยไม่ชักช้าถึงความชอบด้วยกฎหมายของการควบคุมผู้นั้นและหากการควบคุมไม่ชอบด้วยกฎหมายก็ให้ศาลมีคำสั่งปล่อยตัวไป

5. บุคคลใดที่ถูกจับกุมหรือถูกควบคุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมีสิทธิได้รับค่าสินไหมทดแทน”

ข้อ 10 กำหนดว่า

“1. บุคคลทั้งหลายที่ถูกกลั่นแกล้งหรือทรมานสิทธิเสรีภาพต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมและได้รับการเคารพศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์

2. (ก) ยกเว้นในสภาพการณ์พิเศษ ผู้ต้องหาต้องได้รับการจำแนกออกจากผู้ต้องโทษ และต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างออกไปให้เหมาะสมกับสถานะที่ไม่ใช่ผู้ต้องโทษ

(ข) ต้องแยกผู้ต้องหาที่เป็นเด็กและเยาวชนออกจากผู้ต้องหาที่เป็นผู้ใหญ่ และให้นำตัวขึ้นพิจารณาพิพากษาคดีให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้

3. ระบบราชทัณฑ์ต้องประกอบด้วยการปฏิบัติต่อนักโทษด้วยความมุ่งหมายสำคัญที่จะทำให้ให้นักโทษกลับตัวและการฟื้นฟูทางสังคมผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนต้องได้รับการจำแนกออกจากผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ และต้องได้รับการปฏิบัติตามความเหมาะสมแก่วัยและสถานะทางกฎหมาย”

และมีการยืนยันหลักความเสมอภาคเท่าเทียมกันของปัจเจกชนไว้ โดยกำหนดไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ 16 กำหนดว่า “บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลตามกฎหมายในทุกแห่งหน”

ข้อ 17 กำหนดว่า

“1. บุคคลจะถูกแทรกแซงความเป็นส่วนตัวครอบครัวเคหสถานหรือการติดต่อสื่อสารโดยพลการหรือไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้ และจะถูกหลบหลู่เกียรติและชื่อเสียงโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายมิได้

2. บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายมิให้ถูกแทรกแซงหรือหลบหลู่เช่นนั้น”

ข้อ 18 กำหนดว่า

“1. บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิในเสรีภาพทางความคิดโนธรรมและศาสนาสิทธินี้ย่อมรวมถึงเสรีภาพในการมีหรือนับถือศาสนาหรือมีความเชื่อตามคตินิยมของตนและเสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนาหรือความเชื่อของตนโดยการสักการบูชาการปฏิบัติการประกอบพิธีกรรมและการสอนไม่ว่าจะโดยลำพังตัวเองหรือในชุมชนร่วมกับผู้อื่นและไม่ว่าต่อสาธารณชนหรือเป็นการส่วนตัว

2. บุคคลจะถูกบีบบังคับให้เสื่อมเสียเสรีภาพในการมีหรือนับถือศาสนาหรือความเชื่อตามคตินิยมของตนมิได้

3. เสรีภาพในการแสดงออกทางศาสนาหรือความเชื่อของบุคคลอาจอยู่ภายใต้บังคับแห่งข้อจำกัดเฉพาะที่บัญญัติโดยกฎหมายและตามความจำเป็นเพื่อรักษาความปลอดภัยความสงบเรียบร้อยสุขอนามัยหรือศีลธรรมของประชาชนหรือเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพขั้นมูลฐานของบุคคลอื่นเท่านั้น

4. รัฐภาคีแห่งกติกานี้รับที่จะเคารพเสรีภาพของบิดามารดาหรือผู้ปกครองตามกฎหมายในการให้การศึกษาทางศาสนาและศีลธรรมแก่เด็กตามความเชื่อของตน”

ข้อ 26 กำหนดว่า “บุคคลทั้งปวงย่อมเสมอกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันตามกฎหมายโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด ๆ ในกรณีนี้กฎหมายจะต้องห้ามการเลือกปฏิบัติใด ๆ และต้องประกันการคุ้มครองบุคคลทุกคนอย่างเสมอภาคและเป็นผลจริงจกจากการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุผลใดเช่นเชื้อชาติผิวเพศภาษาศาสนาความคิดเห็นทางการเมืองหรือความคิดเห็นอื่นใดเผ่าพันธุ์แห่งชาติหรือสังคมทรัพย์สินกำเนิดหรือสถานะอื่น ๆ ”

2.6.3 ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard of minimum Rule for the Treatment of Prisoners)

ข้อกำหนดนี้ได้รับการรับรองในการประชุมสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด ครั้งที่ 1 ซึ่งจัดขึ้นที่กรุงเจนีวา ในปี พ.ศ. 2498 และผ่านความเห็นชอบโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสังคม ตามมติที่ 663 (XXVI) ลงวันที่ 31 กรกฎาคม 2500 และมติที่ 2076 (LXII) ลงวันที่ 13 พฤษภาคม 2520

โดยมีหลักการพื้นฐานที่ไม่ประสงค์ที่จะกล่าวอย่างละเอียดถึงระบบการราชทัณฑ์ที่จะใช้เป็นแบบฉบับแต่พยายามที่จะกำหนดขึ้นโดยถือเอาหลักการและทางปฏิบัติที่ยอมรับกันทั่วไปว่าดีสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและสะดวกแก่การบริหารงานเรือนจำโดยอาศัยแนวความคิดที่เห็นสอดคล้องต้องกันในที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติและอาศัยหลักสำคัญของระบบการราชทัณฑ์ที่นิยมใช้ปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นเกณฑ์⁶⁹ เนื่องจากความแตกต่างกันในด้านกฎหมาย สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแห่งภูมิศาสตร์ฉะนั้นข้อกำหนดนี้ย่อมจะใช้ปฏิบัติไม่ได้ทุกข้อทุกแห่งทุกเวลาแต่ควรพยายามช่วยกันนำมาใช้เพื่อขจัดปัญหาย่างยากทั้งมวลเพราะข้อกำหนดนี้สหประชาชาติได้ยอมรับว่าเป็นข้อปฏิบัติขั้นต่ำที่เหมาะสมแล้ว⁷⁰ อีกนัยหนึ่งข้อกำหนดนี้ได้วางไว้ให้ครอบคลุมถึงความคิดซึ่งกำลังก้าวหน้าอยู่เสมอจึงไม่ต้องการดัดทอนการทดลองและการปฏิบัติต่าง ๆ ที่กลมกลืนกับหลักการที่ดีและค้นคว้าหาทางขยายความมุ่งหมายที่มีอยู่แล้วในข้อกำหนดเหล่านี้ให้กว้างขวางออกไปอีกจึงเป็นเหตุผลสมควรที่ฝ่ายบริหารงานราชทัณฑ์ส่วนกลางจะใช้อำนาจสั่งการปฏิบัติแตกต่างจากข้อกำหนดนี้โดยอาศัยเจตนารมณ์ดังกล่าวได้⁷¹

⁶⁹ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 1.

⁷⁰ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 2.

⁷¹ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 3.

โดยขอบเขตของข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังมีขอบเขตโดยรวม ดังนี้ คือ ส่วนที่ 1 จะเป็นเรื่องข้อกำหนดว่าด้วยการบริหารงานทั่วไปในทัณฑสถานและเป็นข้อกำหนดที่ใช้แก่ผู้ต้องขังทุกประเภทกล่าวคือผู้ต้องขังในคดีอาญาหรือในคดีแพ่งคนระหว่างพิจารณาหรือผู้ต้องขังคดีเสร็จเด็ดขาดรวมทั้งผู้กระทำผิดซึ่งอยู่ภายใต้บังคับแห่งวิธีการเพื่อความปลอดภัยหรือวิธีการแก้ไขอบรมอันเป็นคำสั่งของผู้พิพากษา และส่วนที่ 2 เป็นข้อกำหนดที่ใช้เฉพาะกับผู้ต้องขังประเภทพิเศษ โดยจะแบ่งออกเป็น ข้อ ก. ซึ่งใช้กับผู้ต้องคำพิพากษาให้จำคุก ข้อ ข. ใช้กับนักโทษวิกลจริตและจิตไม่ปกติ ข้อ ค. ใช้กับคนต้องขังระหว่างสอบสวนและรอการพิจารณาและข้อ ง. จะใช้บังคับแก่ผู้ต้องขังในคดีแพ่งทั้งนี้เพื่อมิให้สับสนที่จะใช้ข้อกำหนดเหล่านี้แก่ผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ และก็เพื่อประโยชน์แก่ผู้ต้องขังเองด้วย⁷²

ในข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้มีการกำหนดให้สิทธิผู้ต้องขังในด้านการมีที่พักอาศัยในเรือนจำ โดยกำหนดให้มีการแยกประเภทของผู้ต้องขังไว้ว่าควรแยกผู้ต้องขังออกจากกันกล่าวคือแยกระหว่างผู้ต้องขังเพศชายกับเพศหญิงผู้ต้องขังที่อยู่ในระหว่างการพิจารณากับนักโทษเด็ดขาดผู้ต้องโทษกักขังเกี่ยวกับหนี้สินคดีแพ่งอื่น ๆ กับผู้ต้องโทษคดีอาญาผู้ต้องขังที่เป็นเด็กและเยาวชนกับผู้ใหญ่⁷³ ส่วนภายในห้องขังของผู้ต้องขังก็ได้กำหนดว่าไม่ควรใช้ห้องนอนรวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไปและจะต้องมีพื้นที่แสงสว่างห้องน้ำตลอดจนควรมีการทำความสะอาดอยู่เสมอ อนามัยส่วนบุคคล⁷⁴

ส่วนการให้สิทธิในด้านอื่น ๆ เช่น การอนามัยส่วนตัวของผู้ต้องขัง เครื่องนุ่งห่ม หลับนอน อาหาร การแพทย์ การใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขัง การใช้สิทธิร้องทุกข์ การติดต่อกับภายนอกเรือนจำและการแจ้งข่าวของผู้ต้องขังนั้น ในข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ได้มีการกำหนดไว้โดยละเอียดด้วยเช่นกัน

ในเรื่องวินัยและการลงโทษ ได้กำหนดไว้ว่าข้อกำหนดเกี่ยวกับการวินัยของผู้ต้องขังไม่ควรจะเคร่งครัดไปกว่าที่จำเป็นเพื่อให้เขาอยู่ภายใต้การควบคุมและปฏิบัติตามคำสั่ง และห้ามใช้ผู้ต้องขังคนใดทำงานเกี่ยวกับการรักษาวินัย หากการกระทำใดถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดวินัยและการรับโทษต้องกำหนดไว้ในกฎหมายหรือข้อบังคับและผู้ต้องขังสามารถต่อสู้ข้อกล่าวหาได้นอกจากนี้ยังมีข้อกำหนดห้ามมิให้ลงโทษแก่ผู้ต้องขังในลักษณะที่ทารุณโหดร้ายไร้มนุษยธรรมหรือลดความเป็นมนุษย์ลงซึ่งหมายรวมถึงการเขียนตีการขังในห้องมืดเป็นต้น อีกด้วย โดยก่อนที่

⁷² ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 4.

⁷³ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 8.

⁷⁴ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 9-14.

จะลงโทษต่อร่างกายของผู้ต้องขังต้องปรึกษาแพทย์ก่อนว่าการลงโทษดังกล่าวจะมีผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพทางกายหรือจิตใจของผู้ต้องขังหรือไม่⁷⁵

การใช้เครื่องพันธนาการห้ามใช้กุญแจมือข้อเท้าและเสื้อทรมานหรือเครื่องพันธนาการอื่น ๆ เพื่อการลงโทษและห้ามมิให้ใช้โซ่หรือตรวนเป็นเครื่องมือพันธนาการเว้นแต่จะป้องกันการหลบหนีในระหว่างย้ายผู้ต้องขังเพื่อเหตุผลทางการแพทย์หรือโดยคำสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำเพื่อป้องกันการทำลายทรัพย์สิน⁷⁶

ส่วนในเรื่องทรัพย์สิน ก็ได้มีการกำหนดถึงการรักษาทรัพย์สินของผู้ต้องขังไว้⁷⁷ โดยแบ่งออกเป็น

(1) เงินของมีค่าเสื้อผ้าและสิ่งของอื่นของผู้ต้องขังซึ่งตามข้อบังคับของเรือนจำไม่ยอมให้เก็บรักษาเองเมื่อนำเข้ามาในเรือนจำขณะรับตัวนั้นให้ทางเรือนจำรักษาไว้ให้ปลอดภัยในสภาพที่เรียบร้อยและจัดทำบัญชีทรัพย์สิน โดยเจ้าของลงชื่อกำกับไว้

(2) บรรดาสิ่งของและเงินจะต้องมอบคืนให้ผู้ต้องขังเมื่อปล่อยตัวเว้นแต่จะอนุญาตให้ใช้เงินในเรือนจำได้หรือได้ส่งของนั้นออกไปจากเรือนจำก่อนแล้วหรือจำเป็นต้องทำลายเสื้อผ้ามิให้แพร่โรคร้ายการมอบคืนให้เจ้าของลงชื่อกำกับด้วย

(3) เงินหรือทรัพย์สินที่ผู้ต้องขังรับมาจากภายนอกเรือนจำให้อนุโลมปฏิบัติเหมือนกัน

(4) ถ้าผู้ต้องขังนำรักษาโรคใด ๆ เข้ามาให้แพทย์วินิจฉัยและสั่งว่าควรจะใช้ยาอะไรตามข้อกำหนดผู้ต้องขังยังมีสิทธิในการได้รับแจ้งและการร้องทุกข์ โดยเมื่อแรกรับเข้ามาในเรือนจำผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการแจ้งในเรื่องระเบียบข้อบังคับในเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนโดยพนักงานเจ้าหน้าที่เองหรือโดยการร้องขอของตน และผู้ต้องขังก็ยังมีสิทธิร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำในท้องที่นั้นหรือในส่วนกลางหรือต่อศาลอย่างเป็นทางการโดยไม่ต้องถูกตรวจสอบในเรื่องราวที่ร้องทุกข์ และมีโอกาสที่จะแจ้งด้วยวาจาต่อพนักงานสอบสวนในเรื่องนี้โดยปราศจากการควบคุมของเจ้าหน้าที่เรือนจำ เว้นแต่จะปรากฏหลักฐานไม่เพียงพอทั้งนี้ ถ้าร้องทุกข์ทุกฉบับจะต้องได้รับการดำเนินการโดยทันทีและได้รับคำตอบโดยไม่ชักช้า⁷⁸

ส่วนสิทธิในการที่จะติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก ตามข้อกำหนดได้กำหนดให้ผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับการอนุญาตให้ติดต่อกับครอบครัวและเพื่อนอย่างสม่ำเสมอทั้งทางจดหมายและการเยี่ยมเยียน ในกรณีที่ผู้ต้องขังเป็นชาวต่างประเทศมีสิทธิติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของสถานทูต

⁷⁵ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 27-32.

⁷⁶ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 33-34.

⁷⁷ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 43.

⁷⁸ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 35-36.

ของตนหรือขององค์การระหว่างประเทศที่มีผลประโยชน์เกี่ยวกับตน และในกรณีที่ผู้ต้องขังเจ็บป่วยหรือตาย หรือถูกย้ายตัว ยังกำหนดให้คู่สมรสหรือญาติของผู้ต้องขังจะได้รับการแจ้งว่าผู้ต้องขังถึงแก่ความตายหรือเจ็บป่วยอย่างหนักหรือการส่งตัวผู้ต้องขังไปยังเรือนจำเพื่อบำบัดทางจิตและผู้ต้องขังก็มีสิทธิจะได้รับการแจ้งข่าวการตายหรือเจ็บป่วยอย่างหนักของญาติสนิทของตน ในกรณีที่ญาติเจ็บป่วยอาการหนักมากผู้ต้องขังมีสิทธิได้รับอนุญาตให้ไปเยี่ยมได้ผู้ต้องขังทุกคนมีสิทธิแจ้งให้ครอบครัวของตนทราบในทันทีที่ถูกส่งตัวไปในเรือนจำหรือเมื่อถูกโอนไปยังเรือนจำอื่น และการย้ายผู้ต้องขังเข้าหรือออกเรือนจำพึงระวางให้อยู่ในสายตาของประชาชนน้อยที่สุดและการควบคุมจะต้องกระทำไปในทางที่มีให้ผู้ต้องขังได้รับการดูหมิ่นหรือเหยียดหยามนอกจากนี้ผู้ต้องขังจะต้องได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ประจำวันหรือที่น่าสนใจ⁷⁹ เป็นต้น

2.7 กฎหมายของประเทศไทยที่รับรองสิทธิความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขัง

กฎหมายที่ความคุ้มครองสิทธิประชาชนพลเมืองไทยไว้เป็นการทั่วไป ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และกฎหมายเฉพาะที่ใช้แก่กระบวนการบังคับโทษโดยตรงนั่นก็คือ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ดังจะกล่าวต่อไปนี้

2.7.1 สิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แยกอธิบายได้ดังนี้

2.7.1.1 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลส่วนตัว (Information Privacy)

ในประเทศไทยหลักการคุ้มครองสิทธิส่วนบุคคลได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในมาตรา 34 ซึ่งบัญญัติว่า

“สิทธิของบุคคลในครอบครัวเกียรติยศชื่อเสียงหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวย่อมได้รับความคุ้มครอง

การกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความหรือภาพไม่ว่าด้วยวิธีใดไปยังสาธารณชน อันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัวเกียรติยศชื่อเสียงหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวจะกระทำมิได้เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน”

ต่อมาเมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มีผลใช้บังคับ ก็ได้กำหนดบทบัญญัติคุ้มครองสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวไว้ในมาตรา 35 ซึ่งบัญญัติว่า

“สิทธิของบุคคลในครอบครัวเกียรติยศชื่อเสียงตลอดจนความเป็นอยู่ส่วนตัวย่อมได้รับความคุ้มครอง

⁷⁹ ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ข้อ 37-39.

การกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลายซึ่งข้อความหรือภาพไม่ว่าด้วยวิธีใดไปยังสาธารณชน อันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัวเกียรติยศชื่อเสียงหรือความเป็นอยู่ส่วนตัวจะกระทำมิได้เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ

บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากการแสวงประโยชน์โดยมิชอบจากข้อมูลส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับตนทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 35 วรรคสามแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นบทบัญญัติที่เพิ่มเติมขึ้นจากมาตรา 34 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เพื่อให้การควบคุมข้อมูลส่วนบุคคลชัดเจนมากยิ่งขึ้นอย่างไรก็ตาม แม้บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จะกำหนดรับรองและคุ้มครองสิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัวไว้โดยชัดเจน แต่เนื่องจากในปัจจุบันเป็นยุคที่ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วส่งผลให้การติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นไปได้โดยสะดวกรวดเร็ว เชื่อมต่อข้อมูลกันได้ทั่วโลกในทางตรงกันข้ามความเจริญทางเทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวนั้นก็ส่งผลกระทบต่อสิทธิในความเป็นส่วนตัวเป็นอย่างมากเช่นกัน กล่าวคือเมื่อเทคโนโลยีสารสนเทศมีประสิทธิภาพก็ส่งผลให้การละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวของบุคคลเกิดขึ้นได้ง่ายยิ่งขึ้นและเมื่อการละเมิดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของบุคคลมีแนวโน้มที่จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่ายในสังคมไทยปัจจุบัน จึงถือเป็นภาระหน้าที่ที่สำคัญของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในฐานะองค์กรหลักในการปกป้องและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจะต้องเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบการละเมิดสิทธิในความเป็นส่วนตัวของบุคคล แต่การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติในกรณีนี้จำเป็นจะต้องมีกำหนดกรอบหรือขอบเขตของคำว่า “ความเป็นส่วนตัวของบุคคล” ที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีสิทธิที่จะเข้าไปตรวจสอบให้มีความชัดเจนเพื่อให้การตรวจสอบเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถให้ความคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวของบุคคลได้

2.7.1.2 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวในชีวิตร่างกาย (Bodily Privacy)

สิทธิในชีวิตร่างกายเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดต่อมนุษย์ทุกคน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตร่างกายของบุคคลไว้ใน มาตรา 32 ซึ่งบัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้

การจับและการคุมขังบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในกรณีที่มีการกระทำซึ่งกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย มีสิทธิร้องต่อศาลเพื่อให้สั่งระงับหรือเพิกถอนการกระทำเช่นนั้น รวมทั้งจะกำหนดวิธีการตามสมควรหรือการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยก็ได้”

2.7.1.3 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังในเรื่องการติดต่อสื่อสาร (Privacy of Communication)

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลที่ห้ามมิให้รัฐหรือบุคคลใดรบกวนหรือแทรกแซงการสื่อสาร เพราะการสื่อสารระหว่างบุคคลที่เป็นความลับส่วนบุคคลคงไม่มีใครอยากเปิดเผยสาระที่สื่อสารระหว่างกันให้ผู้ใดทราบ ดังนั้นจึงห้ามใช้วิธีการใดที่อาจทำให้สามารถรู้ถึงข้อมูลการสื่อสาร เช่น การดักฟังโทรศัพท์ การกักจดหมายโทรเลข ไปรษณีย์ การเปิดตรวจจดหมาย การลักลอบดูคุุณแฟกซ์ การลอบอ่านข้อมูล การลอบบันทึกเสียง เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามการคุ้มครองเสรีภาพการสื่อสารไม่ใช่เป็นเรื่องเด็ดขาดเจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถจำกัดการใช้เสรีภาพในการสื่อสารได้เพื่อคุ้มครองความมั่นคงของรัฐหรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น การดักฟังโทรศัพท์ของผู้ค้ายาเสพติดรายใหญ่หรือผู้ค้าหญิงหรือเด็กข้ามชาติ เป็นต้น แต่ทั้งนี้จะต้องมีกฎหมายกำหนดให้อำนาจไว้โดยชัดเจน⁸⁰

นอกจากนี้ การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวในเรื่องการติดต่อสื่อสาร ยังเป็นหลักสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งที่กำหนดให้ความคุ้มครองในเรื่องนี้แก่ผู้ต้องขังด้วย ในฐานะที่ผู้ต้องขังเป็นประชาชนคนหนึ่งในสังคม จึงมีสิทธิที่จะได้รับการเยี่ยม การติดต่อจากญาติพี่น้องและบุคคลใกล้ชิดตามสมควร⁸¹

สำหรับในประเทศไทย การรับรองสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังในเรื่องการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกเรือนจำ มีบัญญัติไว้ครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

⁸⁰ จาก สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามกรอบรัฐธรรมนูญในบริบทของสังคมไทยและมาตรฐานสากลระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน (น. 112), โดย ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธีมหาวิทยาลัยมหิดล (พฤศจิกายน, 2549, กรุงเทพฯ: สনออกกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม.

⁸¹ จาก สิทธิของผู้ต้องหา จำเลย และผู้ต้องโทษในคดีอาญา (รายงานผลการวิจัย) (น. 183), โดย ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2540, กรุงเทพฯ: เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.

พุทธศักราช 2492 และปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา จนถึงในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ฉบับปัจจุบันนี้ ซึ่งปรากฏอยู่ใน มาตรา 239 วรรค 3 บัญญัติว่า

“บุคคลผู้ถูกควบคุม คุมขัง หรือจำคุก ย่อมมีสิทธิพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวและมีสิทธิได้รับการเยี่ยมตามสมควร”

บทบัญญัตินี้เปิดโอกาสให้ผู้ที่ถูกควบคุม คุมขัง หรือจำคุก ได้ใช้สิทธิในการดำเนินการกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างเต็มที่ โดยการให้สิทธิที่จะได้ปรึกษาหารือเกี่ยวกับคดีเป็นการส่วนตัว ซึ่งเป็นการให้ความคุ้มครองและให้ความยุติธรรมแก่ผู้ต้องคดีอาญาโดยตรง

ส่วนการคุ้มครองสิทธิในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ต้องขังกับบุคคลภายนอกเรือนจำนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองไว้ในมาตรา 36 บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกันโดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย

การตรวจการกักหรือการเปิดเผยสิ่งสื่อสารที่บุคคลมีติดต่อถึงกันรวมทั้งการกระทำด้วยประการอื่นใดเพื่อให้ล่วงรู้ถึงข้อความในสิ่งสื่อสารทั้งหลายที่บุคคลมีติดต่อถึงกันจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐหรือเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”

จากบทบัญญัติ มาตรา 36 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องขังมีสิทธิส่วนตัวที่จะติดต่อสื่อสารได้ แต่สิทธิดังกล่าวนี้ก็อาจถูกจำกัดไว้โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การจำกัดสิทธิดังกล่าวไว้จะกระทำได้แต่เพื่อการรักษาความมั่นคงของรัฐ รักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

2.7.1.4 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเรื่องการอยู่หรือพักอาศัย (Territorial Privacy)

การให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพเกี่ยวกับที่พักอาศัย ก็ได้มีการบัญญัติไว้ใน มาตรา 33 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ด้วยเช่นกัน ซึ่งบัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน

บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองในการที่จะอยู่อาศัยและครอบครองเคหสถานโดยปกติสุข

การเข้าไปในเคหสถานโดยปราศจากความยินยอมของผู้ครอบครองหรือการตรวจค้นเคหสถานหรือในที่ที่ราษฎรจะกระทำมิได้เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ”

อย่างไรก็ตาม การให้ความคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัว ก็ย่อมจะต้องมีข้อยกเว้น โดยอาจจำเป็นต้องมีการเข้าแทรกแซงสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคล โดยอาศัยเหตุผลเพื่อรักษา

ความสงบเรียบร้อยของส่วนรวมหรือเพื่อประโยชน์สาธารณะซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 29 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า

“การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้เว้นแต่ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และ เท่าที่จำเป็น...”

2.7.1.5 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเรื่องทรัพย์สิน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 41 วรรค 1 บัญญัติว่า

“สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัด สิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ”

2.7.2 สิทธิตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479

แยกอธิบายได้ดังนี้

2.7.2.1 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูล ส่วนตัว (Information Privacy)

ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ไม่ปรากฏว่ามีการบัญญัติหรือกำหนด หลักเกณฑ์ในเรื่องสิทธิในความเป็นส่วนตัวเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลหรือข้อมูลส่วนตัวแต่อย่างใด

2.7.2.2 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวในชีวิตร่างกาย (Bodily Privacy)

ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้มีการบัญญัติในเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็น ส่วนตัวในชีวิต ร่างกาย ของผู้ต้องขังไว้ในทำนองให้อำนาจเจ้าพนักงานเรือนจำในการปฏิบัติต่อ ผู้ต้องขัง ได้แก่ ในมาตรา 14 บัญญัติว่า

“ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังเว้นแต่

- (1) เป็นบุคคลที่น่าจะทำอันตรายต่อชีวิต หรือร่างกายของตนเองหรือผู้อื่น
- (2) เป็นบุคคลวิกลจริต หรือจิตไม่สมประกอบ อันอาจเป็นภัยอันตรายต่อผู้อื่น
- (3) เป็นบุคคลที่น่าจะพยายามหลบหนีการควบคุม
- (4) เมื่อถูกคุมตัวไปนอกเรือนจำเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ควบคุมเห็นเป็นการสมควรที่

จะต้องใช้เครื่องพันธนาการ

(5) เมื่อรัฐมนตรีสั่งว่าเป็นการจำเป็นต้องใช้เครื่องพันธนาการเนื่องแต่สภาพของ เรือนจำหรือสภาพการณ์ของท้องถิ่น

ภายใต้บังคับอนุมาตรา (4) และ (5) แห่งมาตรานี้ ให้พัศดีเป็นเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจที่จะ สั่งให้ใช้เครื่องพันธนาการแก่ผู้ต้องขังและที่จะเพิกถอนคำสั่งนั้น”

มาตรา 16 บัญญัติว่า“เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธนอกจากอาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังได้ในกรณีต่อไปนี้

(1) เมื่อปรากฏว่าผู้ต้องขังกำลังกำลังหลบหนีและไม่มีทางจะป้องกันอย่างอื่นนอกจากใช้อาวุธ

(2) เมื่อผู้ต้องขังหลายคนก่อความวุ่นวาย หรือพยายามใช้กำลังเปิดหรือทำลายประตูรั้วหรือกำแพงเรือนจำ

(3) เมื่อปรากฏว่า ผู้ต้องขังจะใช้กำลังกายทำร้ายเจ้าพนักงาน หรือผู้อื่น”

มาตรา 17 บัญญัติว่า“เจ้าพนักงานเรือนจำอาจใช้อาวุธปืนแก่ผู้ต้องขังได้ในกรณีต่อไปนี้

(1) ผู้ต้องขังไม่ยอมวางอาวุธ เมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้วาง

(2) ผู้ต้องขังกำลังหลบหนี ไม่ยอมหยุดเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุด และไม่มีทาง

(3) ผู้ต้องขังตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ก่อการวุ่นวาย หรือพยายามใช้กำลังเปิดประตูหรือทำลายประตูรั้ว หรือกำแพงเรือนจำ หรือใช้กำลังกายทำร้ายเจ้าพนักงานหรือผู้อื่น และไม่ยอมหยุดในเมื่อเจ้าพนักงานสั่งให้หยุด

ถ้ามีเจ้าพนักงานเรือนจำผู้มีอำนาจเหนือตนอยู่ในขณะนั้นด้วย จะใช้อาวุธปืนได้ก็ต่อเมื่อได้รับคำสั่งจากเจ้าพนักงานผู้นั้นแล้วเท่านั้น”

มาตรา 21 บัญญัติว่า “เจ้าพนักงานเรือนจำผู้ใช้อำนาจ ที่ได้ให้ไว้ในหมวดนี้โดยสุจริต และตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ ไม่ต้องรับผิดชอบทางแพ่งหรืออาญาในผลแห่งการกระทำของตน”

บทบัญญัติตามที่กล่าว เป็นบทบัญญัติด้วยอำนาจและหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำ ซึ่งเป็นการบัญญัติกฎหมายเพื่อให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานเรือนจำในการที่จะกระทำการใด ๆ อันมีลักษณะเป็นการลิดรอนสิทธิ เสรีภาพของผู้ต้องขังในเรือนจำไว้ ทั้งนี้ เพื่อควบคุมผู้ต้องขังภายในเรือนจำให้อยู่ในระเบียบวินัย และเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยตลอดจนความมั่นคง ปลอดภัยภายในเรือนจำซึ่งในมาตราสุดท้ายของหมวดนี้ ได้แก่ มาตรา 21 ยังได้บัญญัติคุ้มครองเจ้าหน้าที่เรือนจำไว้อย่างชัดเจนว่า การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่เรือนจำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังดังที่บัญญัติไว้ แม้จะเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างใด ๆ แก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง เจ้าพนักงานก็ไม่ต้องรับผิดชอบทั้งตามกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญาในผลแห่งการกระทำของตน

บทบัญญัติที่กระทบต่อสิทธิส่วนตัวในชีวิตร่างกายของผู้ต้องขังเรื่องต่อมา ได้แก่ หมวด 5 เรื่องการงาน ซึ่งมาตรา 22 ได้บัญญัติไว้ว่า “นักโทษเด็ดขาด ต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ”

มาตรา 23 บัญญัติว่า “คนต้องขังและคนฝาก ต้องทำงานแต่เฉพาะที่เกี่ยวกับความสะอาดหรืออนามัยของตน หรือการสุขาภิบาลในส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งเรือนจำ

คนต้องขังในระหว่างอุทธรณ์หรือฎีกาต้องทำงานเพื่อยังการบำรุงรักษาเรือนจำให้ดียิ่งขึ้น

ผู้ต้องขังคนใดสมัครเข้าทำงานอย่างอื่นก็อาจขออนุญาตให้ทำได้”

มาตรา 25 บัญญัติว่า “ผู้ต้องขังไม่มีสิทธิจะได้ค่าจ้าง แต่กฎกระทรวงที่กล่าวไว้ในมาตราก่อนอาจกำหนดให้แบ่งรายได้อันเกิดจากการงานของผู้ต้องขัง โดยหักค่าใช้จ่ายออกเสียก่อนให้เป็นรางวัลแก่ผู้ต้องขังและเจ้าพนักงานเรือนจำ”

มาตรา 26 บัญญัติว่า “ถ้าผู้ต้องขังได้รับบาดเจ็บสาหัสหรือถึงตายในขณะที่ทำการตามหน้าที่อันอาจเป็นอันตรายต่อความปลอดภัย หรือชีวิตของผู้ต้องขัง ดังระบุไว้ในกฎกระทรวงก็ให้ได้รับรางวัลเป็นจำนวนตามแต่เจ้ากระทรวงจะวินิจฉัยโดยพิเคราะห์ถึงพฤติการณ์แห่งกรณี รางวัลเช่นว่านี้ถ้าผู้ต้องขังตาย ให้จ่ายแก่ผู้รับมรดก”

นอกจากนี้ หมวด 8 เรื่องวินัยของผู้ต้องขังก็เป็นบทบัญญัติที่กระทบต่อสิทธิความเป็นส่วนตัวในชีวิตร่างกายของผู้ต้องขังโดยตรง ซึ่งในมาตรา 31 ได้บัญญัติว่า

“ผู้ต้องขังจะต้องปฏิบัติตามระเบียบและข้อบังคับของเรือนจำ”

กรณีหากผู้ต้องขังกระทำผิดวินัยของเรือนจำพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานเรือนจำพิจารณาลงโทษผู้ต้องขังนั้นได้ทันที โดยโทษที่จะลงนั้นอาจกระทำได้หลายวิธี ตามมาตรา 35 ซึ่งบัญญัติว่า

“เมื่อผู้ต้องขังคนใดกระทำผิดวินัย ให้เจ้าพนักงานเรือนจำผู้มีหน้าที่พิจารณาโดยถ่องแท้ แล้วลงโทษสถานหนึ่งสถานใดหรือหลายสถาน ดังต่อไปนี้

- (1) ภาคทัณฑ์
- (2) งดการเลื่อนชั้นโดยมีกำหนด
- (3) ลดชั้น
- (4) ตัดการอนุญาตให้ได้รับการเยี่ยมเยียน หรือติดต่อไม่เกิน 3 เดือน เว้นไว้แต่กรณีที่

ระบุไว้ในมาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

- (5) ลดหรืองดประโยชน์และรางวัลทั้งหมด หรือแต่บางส่วนบางอย่าง

- (6) ขังเดี่ยวไม่เกิน 3 เดือน

(7) ขังห้องมืดไม่มีเครื่องหลับนอน ไม่เกิน 2 วัน ในสัปดาห์หนึ่ง โดยความเห็นชอบของแพทย์

(8) เขียนคราวหนึ่งไม่เกิน 20 ที่ ในความควบคุมของแพทย์ แต่ห้ามเขียนคราวต่อไป เว้นแต่จะล่วงพ้นเวลา 30 วันจากวันที่เขียนคราวที่แล้ว ถ้าผู้ต้องขังเป็นหญิงห้ามเขียน

(9) คัดจำนวนวันที่ได้รับการลงโทษจำคุกตามมาตรา 32 (6)

ในกรณีและเงื่อนไขอย่างใดจะลงโทษดังระบุไว้ข้างต้นให้กำหนดไว้ในกฎกระทรวง”

และในมาตรา 37 บัญญัติว่า “ในกรณีที่ผู้ต้องขังได้กระทำความผิดอาญาขึ้นภายใน เรือนจำ และความผิดนั้นเป็นเพียงลหุโทษ หรือความผิดต่อมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัตินี้ก็ดี หรือความผิดฐานประทุษร้ายแก่ทรัพย์สินของเรือนจำก็ดี ฐานพยายามจะหลบหนีก็ดี แทนที่จะนำ เรื่องนี้เสนอต่อเจ้าหน้าที่เพื่อดำเนินการสอบสวน หรือฟ้องร้องตามกฎหมาย ให้ผู้บัญชาการเรือนจำ มีอำนาจวินิจฉัยลงโทษฐานผิดวินัยตามมาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัตินี้ได้

ข้อความตามมาตรานี้ไม่ตัดสิทธิของเอกชนที่จะเป็นโจทก์ยื่นฟ้องคดีอาญา หรือคดีแพ่ง ดังบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา”

อย่างไรก็ตาม การลงโทษตามที่กล่าวไว้ในมาตรา 35 นั้น อาจจะถูกลงโทษนั้นไว้ก่อนได้ หากพบว่าผู้ต้องขังที่จะถูกลงโทษนั้นเจ็บป่วย หรือหากปรากฏเหตุอันสมควรอื่น ๆ ให้งดการลงโทษไว้ก่อนนั้น ซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 36 ว่า

“ถ้าปรากฏว่า ผู้ต้องขัง ที่จะได้รับโทษดังว่ามาในมาตราก่อนนั้นป่วยเจ็บหรือมีเหตุอันควรอย่างอื่นใด ซึ่งจะต้องยกขึ้นพิจารณา จะงดการลงโทษนั้นไว้ก่อนก็ได้

อนึ่ง พนักงานเจ้าหน้าที่อาจเพิกถอนการลงโทษอย่างใด ๆ เสียได้เมื่อมีเหตุสมควรแต่ต้องได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำ”

อย่างไรก็ตาม ไม่มีบทบัญญัติใดที่กำหนดรับรองหรือให้ความคุ้มครองสิทธิส่วนตัวใน ชีวิตร่างกายไว้ในกฎหมายฉบับนี้

2.7.2.3 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังในเรื่องการติดต่อสื่อสาร (Privacy of Communication)

การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังในเรื่องการติดต่อสื่อสาร ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิดังกล่าวไว้ ในมาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ซึ่งบัญญัติว่า

“ให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมเยียนหรือติดต่อจากบุคคลภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากทนายความตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทั้งนี้ ภายใต้ข้อบังคับที่อธิบดีวางไว้”

นอกจากนี้ ยังมีข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยม การติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขัง และการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการทำงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547⁸² ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ ให้บุคคลภายนอกเข้าเยี่ยมหรือติดต่อผู้ต้องขังไว้อย่างละเอียด โดยกำหนดว่าผู้ที่เข้าเยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขัง ได้นั้นจะต้องถูกตรวจค้นก่อนเข้าเยี่ยมหรือพบผู้ต้องขัง⁸³ หากบุคคลที่มาเยี่ยมประสงค์มอบสิ่งของหรือเงินให้แก่ผู้ต้องขัง ก็จะต้องมอบไว้แก่พนักงานเจ้าหน้าที่ เพื่อตรวจสอบอย่างละเอียดถี่ถ้วนก่อนที่จะส่งมอบให้แก่ผู้ต้องขัง บุคคลภายนอกผู้มาเยี่ยมไม่มีสิทธิส่งมอบสิ่งของหรือเงินให้แก่ผู้ต้องขังเองโดยตรงโดยไม่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่⁸⁴ ส่วนสถานที่ในการพบปะติดต่อกันนั้นจะต้องอยู่ในเขตที่ทางเรือนจำได้กำหนดไว้สำหรับเป็นที่เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขังเท่านั้น⁸⁵ การติดต่อสื่อสารกันระหว่างผู้ต้องขังกับผู้มาเยี่ยมนั้นจะต้องสื่อสารกันด้วยภาษาไทยเท่านั้น หากจะใช้ภาษาอื่นต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่เสียก่อน และการสื่อสารกันมีข้อบังคับไว้ด้วยว่าจะต้องออกเสียงให้ดังพอที่พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมอยู่นั้นได้ยินการสนทนาด้วย⁸⁶

⁸² ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479.

⁸³ ข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยม การติดต่อของบุคคลภายนอกต่อผู้ต้องขัง และการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการทำงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2547 ซึ่งต่อไปนี้จะใช้คำว่า “ข้อบังคับ” ข้อ 10 “ในกรณีที่มีข้อสงสัยว่าบุคคลภายนอกที่มาขออนุญาตหรือได้รับอนุญาตให้เยี่ยมหรือติดต่อแล้วมีสิ่งของที่ยังไม่ได้รับอนุญาตตามข้อ 9 หรือเงินหรือสิ่งของต้องห้ามตามกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจขอหรือขอตรวจค้นได้ หากบุคคลภายนอกนั้นเป็นชายให้พนักงานเจ้าหน้าที่ชายเป็นผู้ทำการตรวจค้นหากเป็นหญิงให้พนักงานเจ้าหน้าที่หญิงเป็นผู้ทำการตรวจค้นหรือให้ผู้นั้นแสดงเองหรือจัดให้ชายหรือหญิงอื่นที่ควรเชื่อถือทำการตรวจค้นแทนก็ได้.”

⁸⁴ ข้อบังคับ ข้อ 9 “บุคคลภายนอกที่ได้รับอนุญาตให้เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขังจะนำสิ่งของใด ๆ เข้ามาหรือนำออกจากเรือนจำส่งมอบให้หรือรับจากผู้ต้องขังโดยมิได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ไม่ได้ กรณีที่บุคคลภายนอกประสงค์จะมอบเงินให้กับผู้ต้องขังให้นำฝากไว้กับพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ทางเรือนจำจัดไว้ให้เพื่อการนั้น.”

⁸⁵ ข้อบังคับ ข้อ 11 “บุคคลภายนอกที่ได้รับอนุญาตให้เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขังจะต้องอยู่ในเขตที่ทางการเรือนจำกำหนดให้เป็นที่เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขัง.”

⁸⁶ ข้อบังคับ ข้อ 13 “ผู้ได้รับอนุญาตให้เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขังต้องพูดภาษาไทยและออกเสียงให้ดังพอที่พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมอยู่นั้นได้ยินจะพูดภาษาอื่นได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

ในกรณีเรือนจำจัดให้เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขังโดยการพูดคุยผ่านเครื่องมือสื่อสารผู้ได้รับอนุญาตให้เยี่ยมหรือติดต่อกับผู้ต้องขังจะต้องยินยอมให้พนักงานเจ้าหน้าที่ฟังการสนทนามันทีถึงเสียงและตัดการสื่อสารหากเห็นว่าข้อความที่สนทนาเป็นไปโดยไม่เหมาะสม.”

ในทางปฏิบัติโดยทั่วไปเจ้าหน้าที่เรือนจำจะทำการตรวจสอบข้อความในจดหมายที่ส่งเข้าออกเพราะถือว่าเป็นอำนาจของเจ้าหน้าที่ในอันที่จะรักษาความปลอดภัยของเรือนจำ⁸⁷

2.7.2.4 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเรื่องการอยู่หรือพักอาศัย (Territorial Privacy)

ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ มิได้มีการบัญญัติถึงสิทธิในความเป็นส่วนตัวเรื่องการอยู่หรือพักอาศัยไว้แต่อย่างใด จะมีก็แต่เพียง มาตรา 8 ที่บัญญัติไว้เพียงว่า “เจ้าพนักงานเรือนจำจะไม่รับบุคคลใด ๆ ไว้เป็นผู้ต้องขังในเรือนจำเว้นแต่จะได้รับหมายอาญา หรือ เอกสารอันเป็นคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ” และมาตรา 11 ซึ่งกำหนดไว้เพียงว่า “รัฐมนตรีมีอำนาจแยกประเภทหรือชั้นของผู้ต้องขัง และวางเงื่อนไขในการย้ายจากประเภทหรือชั้นหนึ่งไปยังอีกประเภทหรือชั้นหนึ่ง โดยวิธีเลื่อนชั้น หรือลดลง ตลอดจนการปฏิบัติต่าง ๆ สำหรับผู้ต้องขังคนต้องขังและคนฝาก ให้แยกขังไว้ต่างหากจากนักโทษเด็ดขาดเท่าที่จะกระทำได้” เท่านั้น

2.7.2.5 การคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัวเรื่องทรัพย์สินของผู้ต้องขัง

ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ได้มีการบัญญัติถึงการปฏิบัติในเรื่องทรัพย์สินของผู้ต้องขัง ไว้ในหมวด 9 ทรัพย์สินของผู้ต้องขัง ซึ่งอยู่ในมาตรา 38-40 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว

มาตรา 38 บัญญัติว่า “ให้กำหนดไว้ในกฎกระทรวงว่า ทรัพย์สินชนิดใด ผู้ต้องขังอาจหรือไม่อาจนำเข้ามาเก็บรักษาไว้ในเรือนจำ กับทั้งการเก็บรักษาให้ความปลอดภัยและคืนทรัพย์สินนั้น ๆ”

มาตรา 39 บัญญัติว่า “ทรัพย์สินของผู้ต้องขังนำเข้ามาหรือเก็บรักษาไว้ในเรือนจำ โดยมิได้อนุญาตเพื่อการนั้นโดยชอบจากเจ้าพนักงานเรือนจำ ถ้าเป็นสิ่งของต้องห้ามตามมาตราก่อน ให้รับเป็นของแผ่นดิน ถ้าเป็นสิ่งที่มิใช่สภาพเป็นของสละเสียได้ หรือเป็นของอันตรายหรือโสโครก ให้เจ้าพนักงานเรือนจำทำลายเสีย

สิ่งของอันจะเก็บรักษาไว้ในเรือนจำไม่ได้ เนื่องจากขนาดน้ำหนักหรือสภาพและ ผู้ต้องขังไม่สามารถจะฝากไว้กับบุคคลภายนอกได้นั้น อาจทำลาย หรือขายทอดตลาดเสียได้ เงินที่ขายนั้น ให้เก็บไว้ให้แก่ผู้ต้องขัง”

⁸⁷ นักโทษเด็ดขาดกับสิทธิตามกฎหมาย (น. 85-86). เล่มเดิม.

มาตรา 40 บัญญัติว่า “ทรัพย์สินของผู้ต้องขังซึ่งตกค้างอยู่ในเรือนจำให้ริบเป็นของแผ่นดินในกรณีต่อไปนี้

- (1) ผู้ต้องขังหลบหนีพ้นกำหนด 1 ปี นับจากวันหลบหนี
- (2) ผู้ต้องขังถูกปล่อยตัวแล้วไม่รับทรัพย์สินหรือรางวัลของตนไป ภายในกำหนด 3 เดือน นับจากวันปล่อยตัว”

2.7.3 สิทธิตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยที่ได้ก่อให้เกิดคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติโดยมาตรา 200 แห่งรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้กำหนดให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบและรายงานการกระทำหรือละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคีและเสนอมาตรการแก้ไขที่เหมาะสมต่อบุคคลหรือหน่วยงานที่กระทำหรือละเลยการกระทำดังกล่าวเพื่อให้ดำเนินการแก้ไข หากไม่มีการดำเนินการแก้ไขคณะกรรมการต้องรายงานต่อรัฐสภาเพื่อให้รัฐสภาคำเนินการต่อไป นอกจากคณะกรรมการจะมีอำนาจในการตรวจสอบและรายงานการกระทำดังกล่าวแล้วยังมีอำนาจหน้าที่ในการเสนอแนะนโยบายและข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมายกฎหรือข้อบังคับต่อรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนด้วย

ต่อเมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้ประกาศใช้บังคับก็ได้มีการกำหนดอำนาจเพิ่มเติมให้อำนาจ มาตรา 257 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติให้อำนาจฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรมแทนผู้เสียหาย เมื่อได้รับการร้องขอจากผู้เสียหายและเป็นกรณีที่เห็นสมควรเพื่อแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนเป็นส่วนรวม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติเพิ่มเติมขึ้นด้วยโดยให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองและที่กฎหมายบัญญัติตามลำดับ

ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิในความเป็นส่วนตัวของบุคคลซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนประการหนึ่งสิทธิดังกล่าวได้รับการรับรองและคุ้มครองไว้ตามมาตรา 35 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยนัยเช่นนี้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติย่อมมีอำนาจหน้าที่ที่จะกำกับดูแลมิให้มีการละเมิดสิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคล

ตามพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ในการส่งเสริมการเคารพและการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศและ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตรวจสอบการกระทำ

หรือการละเลยการกระทำอันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนหรือไม่เป็นไปตามพันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทย⁸⁸ เป็นสำคัญทั้งนี้ เมื่อสิทธิในความเป็นส่วนตัวเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์อันเกี่ยวกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามคำนิยามของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542⁸⁹ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบการกระทำ หรือการดำเนินมาตรการใด ๆ ที่เป็นการแทรกแซงหรือละเมิดสิทธิในความเป็นส่วนตัว

⁸⁸ พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15.

⁸⁹ “สิทธิมนุษยชน” หมายความว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคล ที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม.